

**FEDERALE OVERHEIDSDIENST
BUITENLANDSE ZAKEN, BUITENLANDSE
HANDEL EN
ONTWIKKELINGSSAMENWERKING**

**STRATEGIENOTA GELIJKE
RECHTEN EN KANSEN VOOR
VROUWEN EN MANNEN**

DIRECTIE GENERAAL ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Belgische
Ontwikkelingssamenwerking

Mei 2002

INHOUDSTAFEL

<i>Lijst van afkortingen</i>	<i>iv</i>
VOORWOORD	I
INLEIDING	1
1. Structuur van de strategienota	1
2. Waarom deze strategienota?	1
I. ANALYSE VAN DE SITUATIE	3
A. Ongelijkheden tussen mannen en vrouwen: een hinderpaal voor armoedevermindering en duurzame ontwikkeling	3
B. Belangrijkste domeinen van ongelijkheid tussen mannen en vrouwen	7
1. Menselijke capaciteiten	7
2. Economische capaciteiten	10
3. Politieke capaciteiten	11
4. Defensieve capaciteiten	12
5. Sociaal-culturele capaciteiten	13
6. Vrouwen, mannen en milieu	14
C. Internationale verbintenissen	15
1. Verklaringen en resoluties van de Verenigde Naties	15
2. Verklaring van het Ontwikkelingshulpcomité (DAC) van de OESO	16
3. Verklaringen en resoluties van de Europese Unie	17
D. Politiek, wettelijk en institutioneel kader van de Belgische Samenwerking	17
1. Overzicht	18
2. Politiek, wettelijk en institutioneel kader	19
II. LESSEN UIT HET VERLEDEN	21
1. Basisprincipes en benaderingen	21
2. Noodzaak van politieke wil	22
3. De civiele maatschappij: de belangrijkste actor van verandering	22
4. Middelen, competenties, methoden en instrumenten	23
5. Gedifferentieerde gegevens per geslacht en lokale knowhow	23
III. STRATEGIE	25
A. Doel: Integratie van gender in de ontwikkelingssamenwerking	25
B. Ondersteuning van de inspanningen van de partnerlanden inzake genderintegratie	26
1. Integratie van de nationale strategieën voor armoedebestrijding	26
2. Integratie van gender in de landenstrategienota's	26
3. Integratie van gender in de politieke dialoog	27
4. Integratie van gender in de programmering	28
5. Integratie van gender in de interventies	29
6. Hulp bij de versterking van de capaciteiten op macro-, meso- en microniveau	30
7. Coördinatie en strategische partnerschappen met de andere actoren	31
C. Ondersteuning van de inspanningen van de internationale organisaties en actoren van de niet-gouvernementele samenwerking inzake genderintegratie	31
1. Integratie van gender in de multilaterale samenwerking	31
2. Integratie van gender in de indirecte samenwerking	32

3.	Integratie van gender in humanitaire hulp en conflictpreventie _____	33
D.	Versterking van de institutionele capaciteiten van DGOS _____	33
1.	Ontwikkeling van instrumenten _____	33
2.	Opleiding en sensibilisering _____	34
3.	Technische bijstand _____	34
4.	Verzameling en verspreiding van informatie en goede praktijken _____	34
5.	Versterking van de synergieën op institutioneel niveau _____	35
6.	Integratie van gender in het budget van DGOS _____	35
E.	Hinderpalen en opportuniteiten voor de tenuitvoerlegging van de strategie _____	35
1.	Hinderpalen _____	35
2.	Opportuniteiten _____	36
IV.	<i>SAMENHANG MET DE ACTIVITEITEN VAN DE ANDERE ACTOREN</i> _____	38
A.	Europese Unie _____	38
B.	Het Ontwikkelingshulpcomité (DAC) van de OESO _____	38
C.	De Wereldbank en de Regionale Ontwikkelingsbanken _____	39
D.	UNIFEM _____	39
V.	<i>ACTIEPLAN</i> _____	40
1.	Actieplan _____	40
2.	Menselijke en financiële middelen _____	42
VI.	<i>VERWACHTE IMPACT</i> _____	43
A.	Een bijdrage tot de globale doelstelling: gelijkheid tussen mannen en vrouwen _____	43
B.	Een betere integratie van gender in de Belgische internationale samenwerking _____	43
Bijlagen	_____	44
1.	DAC-marker voor gelijkheid mannen/vrouwen _____	44
2.	Indicatieve lijst van interventiedomeinen _____	48
3.	Indicatieve lijst van indicatoren die verbonden zijn aan de millenniumontwikkelingsdoelstellingen (MDG's) in de partnerlanden _____	50
4.	Internetbronnen _____	52

Lijst van afkortingen

ABOS	Algemeen Bestuur voor Ontwikkelingssamenwerking
ACS	Afrika, Caraïben en Stille Oceaan
ALA	Ontwikkelingssamenwerkingsprogramma in Azië en Latijns-Amerika
APEFE	Association pour la promotion de l'éducation et de la formation à l'étranger
BOF	Belgisch Overlevingsfonds
BTC	Belgische Technische Coöperatie
CEDAW	Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women (Verdrag tot uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen)
CVO	Commissie Vrouwen en Ontwikkeling
CIUF	Conseil interuniversitaire de la Communauté française
DAC	Development Aid Committee (Ontwikkelingshulpcomité)
DG	Directie-Generaal
DGOS	Directie-Generaal Ontwikkelingssamenwerking
ECHO	Humanitaire dienst van de Europese Gemeenschap
EG	Europese Gemeenschap
EU	Europese Unie
FAO	Organisatie van de Verenigde Naties voor Voedsel en Landbouw
GMOI	Genderspecifieke Menselijke Ontwikkelingsindicator
HIV	Human Immunodeficiency Virus
IFAD	Internationaal Fonds voor Landbouwontwikkeling
IO	Internationale Organisatie
IFPRI	International Food Policy Research Institute
ISP	Indicatief Samenwerkingsprogramma
MEDA	Ontwikkelingshulpprogramma voor de landen van het Middellandse-Zeebekken

MOI	Menselijke Ontwikkelingsindicator
MOL	Minst Ontwikkelde Landen
NGO	Niet-gouvernementele organisatie
PRSP	Poverty Reduction Strategy Paper (Strategisch kader voor armoedebestrijding)
UNDP	Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties
UNICEF	Kinderfonds van de Verenigde Naties
UNIFEM	Vrouwenfonds van de Verenigde Naties
UNFPA	Fonds van de Verenigde Naties voor Bevolkingsactiviteiten
VLIR	Vlaamse Interuniversitaire Raad
VN	Verenigde Naties
VPI	Vrouwenparticipatie-index
VVOB	Vlaamse Vereniging voor Ontwikkelingssamenwerking en Technische Bijstand
WHO	Wereldgezondheidsorganisatie

VOORWOORD

NIEUWE PARTNERSCHAPPEN VOOR GLOBALE ARMOEDEBESTRIJDING EN DUURZAME ONTWIKKELING

De Wet van 25 mei 1999 bepaalt dat om de doelstellingen van duurzame menselijke ontwikkeling te realiseren voor elk partnerland van de Belgische directe bilaterale samenwerking een strategienota wordt opgesteld. Zulke nota's worden eveneens opgesteld voor de vijf sectoren van de Belgische bilaterale samenwerking en drie sectoroverschrijdende thema's. De nota's worden met het advies van de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling en de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling overgemaakt aan de Kamer van volksvertegenwoordigers en aan de Senaat. De modaliteiten en procedures voor het uitwerken van deze strategienota's werden vastgelegd in het Koninklijk Besluit van 21 september 2000. Deze strategienota's worden om de vier jaar geëvalueerd en geactualiseerd.

Strategienota's en modernisering van de Belgische hulp

De internationale hulpgemeenschap staat voor een enorme uitdaging in de strijd voor armoede bestrijding en duurzame ontwikkeling. Nooit eerder heeft de wereldgemeenschap zulke duidelijk meetbare doelstellingen inzake armoedebestrijding gedefinieerd zoals deze opgesomd in de VN *Millennium 'Ontwikkelingsdoelstellingen (MOD)'* (zie bijlage), of gewezen op het belang van duurzame ontwikkeling zoals op de Wereldtop over Duurzame Ontwikkeling in Johannesburg. En nooit eerder werden de bestaande hulpsystemen zo open en kritisch bevraagd.

Ook in België werden en worden vragen gesteld bij de doeltreffendheid van de officiële ontwikkelingshulp. Zo organiseerde een parlementaire opvolgingscommissie in 1996 en 1997 de meest grondige en publieke doorlichting van de Belgische hulp uit haar vier decennia oude geschiedenis. Onder meer voor het onderdeel van de bilaterale samenwerking – de hulp tussen België en de partnerstaat – stelde de opvolgingscommissie disfuncties vast. De combinatie van beperkte middelen, geografische en sectorale versnippering, onaangepaste hulpinstrumenten, en een te grote invloed van politieke en/of commerciële belangen verminderden de impact van de Belgische bilaterale hulp. Administratieve onbeheersbaarheid en gebrek aan transparantie waren enkele van de gehoorde klachten. Ook op het vlak van de multilaterale samenwerking stelde men versnippering en gebrek aan oriëntatie vast.

De Parlementaire Opvolgingscommissie formuleerde aanbevelingen voor de hervorming van het federale hulpsysteem waarvan de belangrijkste verankerd zijn in een kaderwet (de Wet op de Internationale Samenwerking van 25 mei 1999). Deze wet bepaalt enerzijds de algemene doestellingen van de Belgische samenwerking, meer bepaald de 'duurzame menselijke ontwikkeling te realiseren door middel van armoedebestrijding'. Anderzijds legt de wet eveneens vast dat geografische en sectorale concentratie, alsook de transparante programmering en strategische inzet van mensen en middelen, integraal deel uitmaken van de modernisering van de Belgische hulp.

Bij het streven naar meer impact door concentratie, transparantie en open dialoog kunnen strategienota's een belangrijke rol spelen. Ze moeten bijdragen tot meer doorzichtigheid bij het bepalen van de prioriteiten, tot een grotere samenhang en een betere afstemming bij het programmeren van de hulp op gedeelde doelstellingen. Zo wordt de geografische

versnippering en de administratieve onbeheersbaarheid tegengegaan door een vermindering van het aantal partnerlanden (nu tot 25). Het aantal multilaterale partners werd teruggebracht tot 22, en een aparte strategienota werd opgesteld die de strategieën verduidelijkt van de Belgische samenwerking met deze organisaties. Ook concentreert de overheid de inspanningen in vijf mensgerichte sectoren: basisgezondheidszorg; onderwijs/vorming, landbouw/voedselzekerheid, basisinfrastructuur en maatschappijopbouw/conflictpreventie.

De strategienota's komen tot stand in een ruimere dialoog en moeten op een geïntegreerde en samenhangende wijze antwoorden bieden op de meerdimensionale armoedeproblemen. De Wet op de Internationale Samenwerking maakt onderscheid tussen de Belgische strategieën voor haar partnerschap met partnerlanden – de landenstrategienota's – en de sectorstrategienota's. Verder zijn er eveneens drie transversale of horizontale thema's waarvoor eveneens strategienota's worden opgesteld: het streven naar meer gelijkheid tussen vrouwen en mannen, de zorg om de draagkracht van het milieu, en de ontwikkelingsdimensie van de sociale economie.

Kwaliteitsvolle partnerschappen

In mijn beleidsnota “Kwaliteit in de Solidariteit” bevestigde ik het belang van deze hervormingen, en kaderde ze in het bredere streven naar verbeterde en verruimde partnerschappen voor duurzame ontwikkeling. Een verbeterd partnerschap veronderstelt een grotere toe-eigening door het partnerland van de processen en de programma's ter bestrijding van armoede; ook wel het principe van het lokaal meesterschap (*ownership*) genoemd. Het is in de eerste plaats aan de ontwikkelingslanden om de leiding te nemen in het ontwikkelingsproces. Donoren moeten hun strategieën zo opstellen en uitwerken dat de capaciteit van de partner maximaal wordt versterkt om eigen doeltreffende armoedestrategieën op te stellen en uit te voeren. Dit impliceert de verankering van acties binnen de instellingen van het partnerland: zowel staats- als niet-staatsactoren, op het centraal of op het lokaal niveau. Die toe-eigening is een wezenlijke factor voor duurzaamheid en is medebepalend voor de impact van de hulp.

Er is ook nood aan een verruimd partnerschap, aan een grotere betrokkenheid in Noord en Zuid. Dat houdt enerzijds in dat een ruimere politieke en maatschappelijke dialoog moet gevoerd worden over de strategienota's in eigen land. Niet-gouvernementele organisaties, gespecialiseerde instellingen en experts, de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling, de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling en uiteindelijk ook het parlement worden betrokken bij dit overleg. Anderzijds is er in de partnerlanden zélf nood aan een bredere betrokkenheid van de actoren bij het beleid en bij het bepalen van de agenda voor armoedebestrijding. De aandacht voor de plaats en het belang van het maatschappelijk middenveld in de strijd tegen armoede in de ontwikkelingslanden is toegenomen. Dat komt onder meer tot uiting in het programma van schuldkwijtschelding (*High Indebted Poverty Countries - HIPC*) van de Internationale Financiële Instellingen. Landen die in aanmerking willen komen voor zulke schuldkwijtschelding moeten aangeven op welke wijze een ruimere maatschappelijke dialoog is georganiseerd bij het opstellen van de zgn. “*Poverty Reduction Strategy Papers – PRSP*”. Té veel echter wordt enkel lippendienst bewezen aan deze aanpak. Ook leert de praktijk dat het verbreden van zulk maatschappelijk draagvlak bij het uitwerken van strategieën voor armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling een moeizaam en langzaam proces is. Enkele oriënterende vragen daarbij zijn: Is er ruimte voor het maatschappelijk middenveld, de privé-sector, het parlement, de lokale gemeenschappen, vakbonden,..om zich uit te spreken over beleidsvragen? Hoe is het gesteld met de burgerlijke en politieke vrijheden, of met sociale en culturele rechten? Wat zijn de tendensen, in welke richting evolueert het land op al deze

thema's? En hoe 'eigen' zijn al die processen – zijn het niet eerder opgelegde kopieën van Westerse modellen?

Landenstrategienota's bevatten landenspecifieke informatie die een programmering van de hulp (volume, instrumenten en programma's) kunnen onderbouwen. Het heeft immers geen zin om universele modellen op te leggen. De aanpak van donoren moet de plaatselijke en nationale context respecteren. Dat wil niet zeggen dat er kritikloos moet worden overgenomen wat partnerlanden voorstellen. Verschillende dimensies die een impact hebben op armoede en duurzame ontwikkeling moeten grondig worden gewogen: de oriëntaties van het beleid, de kwaliteit van de instellingen, de toegang van burgers tot basisdiensten, de betrokkenheid van maatschappelijke doelgroepen bij armoedebestrijding, de situatie van de individuele, politieke, sociale en culturele mensenrechten, van de positie en rol van de vrouw, de inbedding in de internationale economie, enzomeer. (Strategienota's moeten ook aangeven hoe donoren tewerk gaan, over welke troeven ze beschikken en moeten een langer termijnperspectief weerspiegelen.) Eén prioriteit is de betere integratie van het milieu en de principes van duurzame ontwikkeling in de armoedestrategieën en de andere nationale planningsprocessen. Het is immers één van de doelstellingen van de Internationale Gemeenschap om nationale strategieën voor duurzame ontwikkeling te bevorderen tegen het jaar 2005.

Landenstrategieën houden rekening met deze factoren. Deze aanpak gaat evenwel de analysecapaciteit van individuele donoren ver te boven. Bovendien vereist een geïntegreerde en duurzame aanpak, coherentie, samenspraak en samenwerking tussen donoren en multilaterale organisaties, alsook gespecialiseerde niet-gouvernementele organisaties. Dit moet bijdragen tot het bundelen van hulpmiddelen, het verdelen van taken, het collectief inschatten van risico's aan bepaalde hulpvormen, het harmoniseren van procedures en het reduceren van transactiekosten.

Het voorbeeld van de begrotingshulp verduidelijkt het belang van deze collectieve inspanningen en analyse. Begrotingshulp is de financiële steun aan de begroting van partnerlanden ter ondersteuning van armoedebestrijding en het hervormen van instellingen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de financiële beheers- en verantwoordingsystemen (*accountability*) van de openbare instanties van het partnerland. Begrotingshulp biedt allerlei potentiële voordelen ten opzichte van projecthulp, maar veronderstelt wel een beter inzicht in zowel beleid (begrotingsopmaak en prioriteitszetting), het financieel en macro-economisch beheer van de overheid, en de risico's alsook de potentie voor het verbeteren van de overheidsinstellingen.

Niet in alle Belgische partnerlanden kunnen de landenstrategieën evenwel op dezelfde wijze worden toegespitst op armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling. Alhoewel er een dialectische verhouding is tussen armoede en vrede, impliceert het doorbreken van die cirkel een basis van vrede, een engagement van de overheid en een minimum aan institutionele onderbouw. Een zestal partnerlanden van België worden gerekend tot de zgn. 'fragiele staten'. Ze verkeren in een gewelddadig intern conflict, of zijn betrokken in complexe regionale oorlogvoering zoals in de Regio van de Grote Meren. Andere partnerlanden hebben net een burgeroorlog achter de rug of worden geconfronteerd met politieke instabiliteit. Landenstrategienota's geven in zulke gevallen aan hoe de programmering van de hulp en de keuze van de partners aangepast dient te worden aan de dynamiek van de oplossing van het conflict.

De strategienota over vredesopbouw en conflictpreventie gaat dieper in op de problematiek van aangepaste programmering van hulp en het opbouwen van partnerschappen in onstabiele partnerlanden. Nog andere sectorale strategienota's zoals deze over de sectoren onderwijs, landbouw / voedselzekerheid, basisinfrastructuur en gezondheidszorg zetten strategische krijtlijnen uit voor programmering in deze domeinen in de partnerlanden en voor andere samenwerkingsprogramma's van DGOS. Thematische strategienota's reiken andere aspecten aan voor duurzame armoedebestrijding: de gelijkheid tussen man en vrouw, de draagkracht van het milieu, de sociale economie. Deze strategienota's dienen gelezen te worden in hun samenhang. Armoede is een meerdimensionaal probleem dat niet kan aangepakt worden met eenduidige 'sectorale' oplossingen. Duurzame ontwikkeling veronderstelt dat rekening gehouden wordt met het geheel van de sociale, culturele, politieke, economische, en ecologische dimensies.

Lessen en perspectieven

Voor het eerst in de geschiedenis van de Belgische ontwikkelingssamenwerking heeft de overheid op zo brede schaal strategieën opgesteld (33 in totaal¹). Voor het eerst ook werden deze intern én extern besproken met een veelheid van actoren. Strategienota's komen tot stand door overleg: tussen Brussel en het terrein binnen DGOS; tussen de verschillende directies-generaal van de Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, met het maatschappelijk middenveld, gespecialiseerde instellingen... En ten slotte volgt eveneens de bespreking in het parlement.

Hoewel in deze fase de bespreking in het parlement nog moet aanvangen zijn er al enkele lessen te trekken uit het schrijfproces. Zo zijn vragen gesteld over het gebrek aan kruisbestuiving tussen de sectoraal/thematische strategienota's en de landennota's. Dat heeft vooral te maken met de omvang van het schrijfwerk en het overlegproces (veelheid van nota's en van actoren) en de gestelde wettelijke termijn waarbinnen de nota's – na advies van de 'Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling' en van 'de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling' – moeten ingediend worden in het parlement. Nuttige maar moeilijk te organiseren suggesties zijn al geformuleerd over de wisselwerking en synergieën tussen de nota's onderling, over hun omvang, over de coördinatie met andere donoren en over een verdere uitbreiding van de gedachtewisseling met Gewesten en Gemeenschappen.

Ondertussen maakt ook de Europese Unie meer werk van zgn. *Country Assistance Strategies*, en verfijnen de belangrijkste donoren en multilaterale ontwikkelingsorganisaties zulke strategienota's. Niet onterecht waarschuwt het Ontwikkelingscomité van de OESO dan ook voor het gevaar van een proliferatie van schrijfprocessen: hoofddoel is het versterken van de capaciteit van de partnerlanden om nationaal gedragen - en internationaal gesteunde – strategieën voor armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling te concipiëren en uit te voeren. Toekomstige strategienota's zullen er dus anders moeten uitzien. Bij het opstellen van de nieuwe Belgische landennota's moet immers rekening gehouden worden met deze trends om zo het partnerschap voor armoedebestrijding te versterken. Het bepalen van ontwikkelingsstrategieën is een proces. Strategieën moeten regelmatig geactualiseerd worden in functie van de evoluties op het terrein, maar ook van de evaluaties van de verwezenlijkingen. De modernisering van het hulpsysteem veronderstelt een systeem van resultaatopvolging en evaluatie. Dat laat toe om een institutioneel geheugen op te bouwen en om ervaringen terug te koppelen. Hoewel landennota's aanvankelijk enkel opgevat zijn als kader voor de bilaterale ontwikkelingssamenwerking, kunnen ze ook dienen voor het

---

¹ 34 indien de strategienota over de multilaterale organisaties wordt meegeteld

bevorderen van coherentie, complementariteit en samenwerking met andere kanalen en instrumenten van de Belgische ontwikkelingssamenwerking.

Het participatieve proces van de strategienota's is één onderdeel van de modernisering van de Belgische ontwikkelingssamenwerking. Over deze hervormingen stelde de Parlementaire Opvolgingscommissie al in 1997 dat deze veranderingen de nodige tijd moeten krijgen – de commissie sprak van tien jaar – om te slagen. Ondertussen voltrekt zich de integratie van DGOS in de nieuw opgerichte Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, wordt het resultaatgericht administratief beheerssysteem van Copernicus geïntroduceerd, én is een debat aangezwengeld rond de ontwikkelingssamenwerking van Gewesten en Gemeenschappen in hun relatie tot de federale ontwikkelingshulp.

Ik pleit voor continuïteit in de modernisering waartoe het parlement de aanzet heeft gegeven en de federale ontwikkelingsadministratie reeds aanzienlijke inspanningen heeft geleverd, zoals deze strategienota's illustreren. Bijkomende institutionele schokken zullen – minstens tijdens de overgangperiode – de noodzakelijke modernisering en de evolutie naar grotere voorspelbaarheid en continuïteit, concentratie, verhoging van het hulpvolume en kwaliteitsverbetering van het federale hulpsysteem ter ondersteuning van globale armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling.

Tot slot nog dit: de ingediende strategienota's zijn niet volmaakt en ongetwijfeld ongelijk van kwaliteit. Ik heb al verwezen naar enkele oorzaken en naar een perspectief op verbetering. Ik pleit ervoor om de volgende wettelijk voorgeschreven strategienota's niet 'en bloc' na vier jaar in te dienen, maar hun presentatie te spreiden: één deel binnen twee jaar, één deel na drie jaar en een deel na vier jaar. De volgende reeks strategienota's zal alleszins nog meer moeten aansluiten bij de beleidsprioriteiten inzake globale armoedebestrijding van de partners, en nog meer streven naar coördinatie met andere donorinstellingen.

E. BOUTMANS

Millenium-ontwikkelingsdoelen (MDG's)

Doelen en doelstellingen	Indicatoren voor de vooruitgangopvolging
Doel 1. Uitbannen van extreme armoede en honger	
Doelstelling 1. Tussen 1990 en 2015 halveren van het deel van de bevolking met een inkomen van minder dan één dollar per dag	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het bevolkingsdeel met minder dan één dollar (PPA) per dag 2. Het cijfer dat de armoedekloof [incidentie x mate van armoede] 3. Het aandeel van de armste 20% in de nationale consumptie
Doelstelling 2. Tussen 1990 en 2015 halveren van het deel van de bevolking dat honger lijdt	<ol style="list-style-type: none"> 4. De prevalentie van kinderen met ondergewicht (onder de vijf jaar) 5. Het bevolkingsdeel dat minder energetische waarde uit voeding krijgt dan minimaal noodzakelijk
Doel 2. Verwezenlijken van universeel basisonderwijs	
Doelstelling 3. Waarborgen dat, tegen 2015, kinderen overal ter wereld, ongeacht hun sekse, de basisschool kunnen afmaken	<ol style="list-style-type: none"> 6. Het netto-inschrijfcijfer in het basisonderwijs 7. Het leerlingenaandeel dat begint in klas 1 en klas 5 haalt 8. Het aantal 15- tot 24-jarigen dat kan lezen en schrijven
Doel 3. Bevorderen van gelijke kansen voor mannen en vrouwen en 'empowerment' van vrouwen	
Doelstelling 4. Wegnemen van de ongelijkheid tussen man en vrouw in het basisonderwijs en het secundair onderwijs, bij voorkeur tegen 2005 en uiterlijk in 2015 op alle onderwijsniveaus	<ol style="list-style-type: none"> 9. De verhouding tussen jongens en meisjes in het basis-, secundair en tertiair onderwijs 10. De verhouding tussen mannen en vrouwen in de leeftijd van 15-24 jaar die kunnen lezen en schrijven 11. Het deel van de vrouwen dat niet in de agrarische sector in loondienst werkt 12. Het deel van de zetels in het nationaal parlement dat in handen is van vrouwen
Doel 4. Verminderen van kindersterfte	
Doelstelling 5. Tussen 1990 en 2015 het sterftecijfer van kinderen onder de vijf jaar met twee derde terugbrengen	<ol style="list-style-type: none"> 13. Sterftecijfer bij kinderen onder de vijf jaar 14. Sterftecijfer bij zuigelingen 15. Het gedeelte van de tegen mazelen ingeënt eenjarigen
Doel 5. Verbeteren van de gezondheid van jonge moeders	
Doelstelling 6. Tussen 1990 en 2015 het sterftecijfer onder jonge moeders met driekwart terugbrengen	<ol style="list-style-type: none"> 16. Sterftecijfer van jonge moeders 17. Deel van de geboorten die begeleid wordt door medisch deskundig personeel
Doel 6. Bestrijding van VIH/aids, malaria en andere ziekten	
Doelstelling 7. Tegen 2015 een halt toeroepen aan en beginnen met de terugdringing van de verspreiding van HIV/aids	<ol style="list-style-type: none"> 18. De VIH-prevalentie bij zwangere vrouwen tussen 15-24 jaar oud 19. De mate waarin voorbehoedsmiddelen worden gebruikt 20. Het aantal weeskinderen tengevolge van HIV/aids
Doelstelling 8. Tegen 2015 een halt toeroepen aan en beginnen met de terugdringing van de incidentie van malaria en andere ernstige ziekten	<ol style="list-style-type: none"> 21. De prevalentie van malaria en sterftecijfers in verband met malaria 22. Het bevolkingsdeel in malariagebieden dat aan effectieve malariapreventie doet en zich laat behandelen 23. De prevalentie van tuberculose en sterftecijfers in verband met tuberculose 24. Het deel van TBC-gevallen dat wordt opgespoord en genezen in het kader van DOTS (Directly Observed Treatment Short Course)
Doel 7. Waarborgen van de duurzaamheid van het milieu	
Doelstelling 9. Integreren van de beginselen van duurzame ontwikkeling in het beleid en programma's van landen en terugdringen van het verlies aan milieubronnen	<ol style="list-style-type: none"> 25. Het gedeelte van het landoppervlak dat bedekt is met bossen 26. Het landoppervlak dat beschermd wordt voor het behoud van de biodiversiteit 27. Het BNP per eenheid energiegebruik (als benadering voor energie-efficiëntie) 28. Emissies van kooldioxide (per hoofd van de bevolking) en gebruik van CFC's die ozonlaag afbreken (ODP ton] 29. Het bevolkingsdeel dat vaste brandstof gebruikt
Doelstelling 10. Tegen 2015 halveren van het deel van de bevolking zonder duurzame toegang tot veilig drinkwater	<ol style="list-style-type: none"> 30. Het bevolkingsdeel (stedelijk en ruraal) met duurzame toegang tot verbeterde waterbronnen

<p>Doelstelling 11. Tegen 2020 een aanzienlijke verbetering hebben bereikt in de levens van ten minste 100 miljoen mensen die in sloppenwijken wonen</p>	<p>31. Het deel van de bevolking met toegang tot verbeterde riolering 32. Het deel van de bevolking dat verzekerd is van een dak boven hun hoofd [het uitsplitsen van een aantal van bovenstaande indicatoren voor de stad en het platteland kan van belang zijn voor de monitoring van de verbetering in de levens van de bewoners van sloppenwijken]</p>
<p>Doel 8. Ontwikkelen van een mondiaal partnerschap voor ontwikkeling</p>	<p><i>Op een aantal van de hieronder genoemde indicatoren zal afzonderlijk toezicht worden gehouden wat betreft de minst ontwikkelde landen (MOL's), Afrika, ingesloten landen en kleine insulaire ontwikkelingsstaten</i></p>
<p>Doelstelling 12. Verder ontwikkelen van een open, op regels gebaseerde, niet discriminerend handelsstelsel en financieel stelsel. Omvat een verplichting tot goed bestuur, ontwikkeling, en armoedebestrijding – zowel op nationaal als internationaal niveau.</p> <p>Doelstelling 13. Tegemoetkomen aan de speciale behoeften van de minst ontwikkelde landen. Omvat : belasting- en quotavrij exporteren door de MOL's ; een uitgebreider schuldverlichtingprogramma voor arme landen met een zware schuldenlast (HIPC) en kwijtschelding van de officiële bilaterale schuld, en een gullere verlening van ODA aan landen die zich verplichten tot armoedebestrijding</p> <p>Doelstelling 14. Tegemoetkomen aan de speciale behoeften van ontwikkelingslanden die omringd zijn door land en de kleine insulaire ontwikkelingslanden (door middel van het Barbados-programma en de bepalingen van de 22^e Algemene Vergadering)</p> <p>Doelstelling 15. Alomvattende aanpak van de schuldenproblematiek van ontwikkelingslanden via nationale en internationale maatregelen om de schuld op de lange termijn duurzaam te maken</p>	<p><u>Officiële ontwikkelingshulp (Official Development Aid, ODA)</u> 33. De netto-ODA als percentage van het BNI van de DAC-donors [doelstellingen van 0,7% in totaal en 0,15% voor MOL's] 34. Het bilateraal ODA-aandeel sectoraal opgesplitst, bestemd voor fundamentele sociale voorzieningen (basisonderwijs, eerstelijnsgezondheidszorg, voeding, veilig water en riolering) 35. Het bilateraal ODA-deel van de DAC-donoren dat is losgekoppeld 36. Het ODA-deel (% van BNI) bestemd voor milieubescherming in kleine insulaire ontwikkelingsstaten 37. Het ODA-deel (% van BNI) bestemd voor de vervoersector in ingesloten landen</p> <p><u>Markttoegang</u> 38. Het importaandeel van ontwikkelde landen (naar waarde en met uitzondering van wapens) afkomstig van ontwikkelingslanden 39. De gemiddelde niveaus van douanetarieven toegepast door ontwikkelde landen op de landbouw-, textielproducten en kleding afkomstig van ontwikkelingslanden 40. Schatting van de subsidies voor de agrarische sector in OESO-landen in % van BNI 41. Het ODA-deel voor het opbouwen van handelscapaciteit</p> <p><u>Duurzaamheid van de schuld</u> 42. Aantal landen dat het beslissingspunt en het voltooiingspunt van het HIPC-initiatief heeft bereikt 43. Het ODA-deel in de vorm van schuldverlichting (HIPC) 44. De schuldendienst als percentage van de export van goederen en diensten</p>
<p>Doelstelling 16 In samenwerking met ontwikkelingslanden, strategieën op punt stellen en uitvoeren die jongeren toelaten fatsoenlijke en nuttige arbeid te vinden</p>	<p>45. Het werkloosheidscijfer van personen tussen de 15-24 jaar</p>
<p>Doelstelling 17. In samenwerking met farmaceutische bedrijven toegang verlenen tot betaalbare en essentiële geneesmiddelen in ontwikkelingslanden</p>	<p>46. Het bevolkingsdeel met duurzame toegang tot betaalbare en essentiële geneesmiddelen</p>
<p>Doelstelling 18. In samenwerking met de particuliere sector beschikbaar stellen van de voordelen van nieuwe technologieën, met name informatie- en communicatietechnologie</p>	<p>47. Het aantal telefoonlijnen en draagbare telefoons per 100 mensen 48. Het aantal PC in gebruik en internet-gebruikers per 100 mensen</p>

**FEDERALE OVERHEIDSDIENST
BUITENLANDSE ZAKEN, BUITENLANDSE
HANDEL EN
ONTWIKKELINGSSAMENWERKING**

**STRATEGIENOTA GELIJKE
RECHTEN EN KANSEN VOOR
VROUWEN EN MANNEN**

DIRECTIE GENERAAL ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Belgische
Ontwikkelingssamenwerking

Mei 2002

INLEIDING

1. Structuur van de strategienota

(1) Overeenkomstig het Koninklijk Besluit van 17 september 2000, dat de structuur en de inhoud bepaalt van de strategienota's van de internationale samenwerking, bevat deze nota:

- een analyse van de situatie: de relatie tussen de gelijkheid tussen mannen en vrouwen, armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling; de belangrijkste bestaande domeinen van ongelijkheid; de internationale verbintenissen die België is aangegaan; het politieke, wettelijke en institutionele kader van de Belgische Samenwerking;
- de relevante lessen uit de ervaringen in het verleden;
- een beschrijving van de strategie, de doelstellingen en prioriteiten, en een analyse van de politieke, institutionele en culturele factoren die de tenuitvoerlegging ervan kunnen verhinderen of bevorderen;
- een bondige analyse van de samenhang en de complementariteit van de strategie met die van de andere actoren van de internationale samenwerking, en in het bijzonder die van de Europese Unie;
- een actieplan voor de tenuitvoerlegging van de strategie, inclusief de middelen die nodig zijn om ze te verwezenlijken.

2. Waarom deze strategienota?

(2) De wet van 25 mei 1999 bepaalt dat de Belgische internationale samenwerking in de eerste plaats duurzame menselijke ontwikkeling moet nastreven door middel van armoedebestrijding, op basis van het partnerschapsconcept en met naleving van de criteria voor ontwikkelingsrelevantie. In dit verband beschouwt ze het streven naar gelijke rechten en kansen voor mannen en vrouwen als een van de transsectorale thema's waarmee de Belgische Samenwerking permanent rekening moet houden.

(3) Ondanks de diverse verbintenissen die de voorbije jaren zijn aangegaan op mondiaal, regionaal en nationaal vlak, bestaan er in alle regio's en in alle landen van de wereld nog altijd ongelijkheden tussen mannen en vrouwen. Die ongelijkheden hebben de neiging om groter te zijn in de armste landen. Vrouwen hebben als groep minder toegang dan mannen tot hulpbronnen, economische en sociale opportuniteiten en besluitvorming. Die ongelijkheden staan ontwikkeling in de weg, want ze beletten vrouwen om hun capaciteiten volledig te ontwikkelen en te beoefenen, in hun eigen belang en voor het welzijn van de hele gemeenschap.

(4) Zoals een recente studie van de Wereldbank² aantoont, verhoogt armoede niet alleen de ongelijkheden tussen de geslachten, maar staan die ongelijkheden ook duurzame ontwikkeling in de weg: “Die ongelijkheden tussen de geslachten negeren, heeft negatieve gevolgen voor het welzijn van mensen en het vermogen van landen om zich duurzaam te ontwikkelen, behoorlijk te besturen en op die manier de armoede te verminderen.”

---

² Engendering development through Gender Equality in Rights, Resources and Voice, The World Bank, Washington, 2001

(5) Prioriteit geven aan gelijkheid tussen mannen en vrouwen in het kader van de ontwikkelingssamenwerking is een manier om de doeltreffendheid en de doelmatigheid van de hulp te verhogen. Ook het wegwerken van alle vormen van discriminatie van vrouwen is een doel op zich. Het is een voorwaarde voor sociale rechtvaardigheid, aangezien gelijkheid tussen mannen en vrouwen deel uitmaakt van de universele mensenrechten.

(6) Ten slotte is gelijkheid tussen mannen en vrouwen een verantwoordelijkheid van de internationale gemeenschap in het kader van de Millenniumontwikkelingsdoelstellingen en van de verbintenissen die zijn aangegaan op de vierde Wereldvrouwenconferentie in Peking.

Gender

De biologische verschillen tussen mannen en vrouwen veranderen niet. De sociale rollen zijn echter verworven en niet aangeboren. Ze evolueren in de tijd en verschillen van maatschappij tot maatschappij. De term “gender” verwijst naar de economische, sociale, politieke en culturele kenmerken en mogelijkheden die samenhangen met het man of vrouw zijn.

Gelijkheid tussen mannen en vrouwen

Gelijkheid tussen mannen en vrouwen betekent niet dat mannen en vrouwen identiek gelijk moeten zijn, wel dat ze dezelfde mogelijkheden en rechten moeten hebben in hun leven. Om tot gelijkheid te komen tussen mannen en vrouwen, moeten de institutionele praktijken en de sociale verhoudingen die deze ongelijkheden versterken of instandhouden, gewijzigd worden.

I. ANALYSE VAN DE SITUATIE

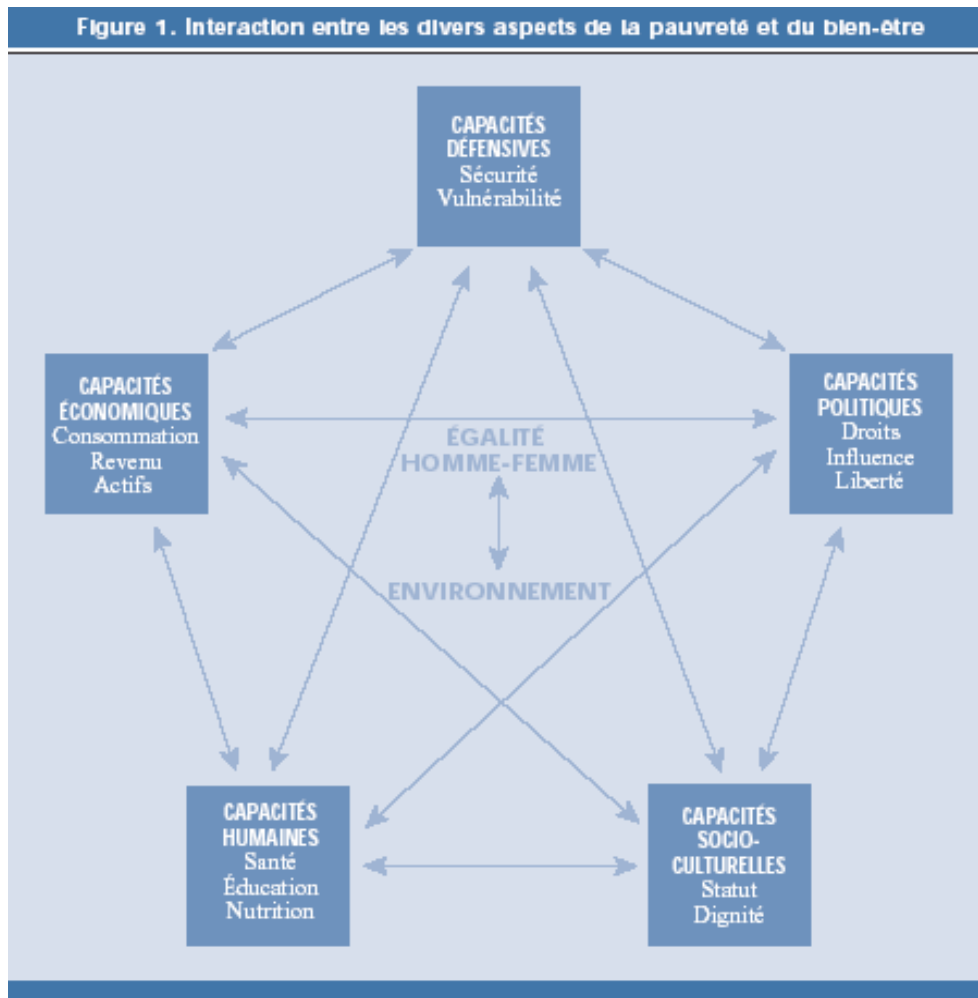
A. Ongelijkheden tussen mannen en vrouwen: een hinderpaal voor armoedevermindering en duurzame ontwikkeling

(7) Armoede heeft verschillende dimensies³. Armoede wijst op de onmogelijkheid om een behoorlijke levensstandaard te genieten en omvat de essentiële domeinen waarin mannen en vrouwen ontberingen kennen. De verschillende dimensies van armoede verwijzen naar diverse aspecten van de capaciteiten van mannen en vrouwen: economische, menselijke, politieke, sociaal-culturele en defensieve capaciteiten. Rekening houden met de man-vrouwproblematiek is essentieel om de armoede in al haar dimensies te kunnen verminderen.

- *Economische capaciteiten* hebben te maken met het vermogen om een inkomen te verwerven, te consumeren en activa te bezitten - elementen die bepalend zijn voor de voedselzekerheid, het materieel welzijn en het sociaal statuut - , en met gewaarborgde toegang tot de productiemiddelen, zoals land, werktuigen, vee, bos, krediet en arbeid.
- *Menselijke capaciteiten* houden verband met gezondheid en onderwijs, en met toegang tot voedsel, zuiver water en huisvesting, stuk voor stuk factoren die essentieel zijn voor het welzijn van mannen en vrouwen en beslissend zijn voor de verbetering van hun bestaansmiddelen. Onderwijs voor meisjes in het bijzonder wordt beschouwd als het doeltreffendste middel om armoede en sommige oorzaken ervan zoals ziekte (waaronder aids) te overwinnen.
- *Politieke capaciteiten* bieden de mogelijkheid om zijn rechten als mens te doen respecteren, zijn stem te laten horen en de politieke prioriteiten in zekere mate te beïnvloeden. De ontkenning van de fundamentele politieke vrijheden en de mensenrechten of de discriminaties in dit verband versterken de andere dimensies van armoede.
- *Sociaal-culturele capaciteiten* hebben te maken met het vermogen om actief lid te worden van een gemeenschap. Ze houden verband met het sociaal statuut, menselijke waardigheid en andere culturele voorwaarden die noodzakelijk zijn om deel uit te maken van een samenleving.
- *Defensieve capaciteiten* maken mensen bestand tegen externe schokken zoals natuurrampen, economische crisissen en gewelddadige conflicten. Onveiligheid en kwetsbaarheid zijn essentiële kenmerken van armoede.

---

³ De richtlijnen van het DAC – Armoedevermindering, OESO, 2001

©De richtlijnen van het DAC: Armoedevermindering, OESO 2001

(8) “Armoede heeft een vrouwelijk gezicht”⁴. Het UNDP heeft berekend dat meer dan 70 % van de armen vrouwen zijn. Hoewel de verhouding arme vrouwen/mannen verschilt van regio tot regio, is het aantal arme vrouwen bovenmatig toegenomen in verhouding tot het aantal arme mannen.

(9) Heel wat factoren en trends dragen bij tot deze situatie, zoals:

- Het strakke en onevenwichtige rollenpatroon dat mannen en vrouwen wordt opgedrongen en dat de toegang van vrouwen en meisjes tot onderwijs en opleidingsmogelijkheden kan beperken.
- De beperkte toegang tot de productiemiddelen, afhankelijk van demografische, ecologische en sociaal-economische factoren.
- Het bijzonder hoge percentage vrouwen die “gezinshoofd” zijn in gebieden die afhankelijk zijn van seizoensgebonden migraties van mannen en vrouwen en in conflictgebieden. Zo is in Rwanda één vrouw op de drie weduwe en/of gezinshoofd.
- Het tijdsgebrek waarmee vrouwen kampen omdat ze zoveel taken moeten vervullen. Daardoor hebben ze nauwelijks tijd om zich bezig te houden met economische, sociale en politieke activiteiten.

⁴ UNDP, Human Development Report, New York, 1995

- De incidentie van hiv/aids: aids heeft ronduit rampzalige gevolgen voor vrouwen. Vrouwen zijn om zowel biologische als sociale redenen vatbaarder voor de infectie. Bovendien zijn ze ook belast met de zorg voor aids-patiënten en wezen.
- De impact van de Structurele Aanpassingsprogramma's⁵, de schuldaflossing en de globalisering, die vrouwen zwaarder treffen dan mannen, vooral dan de armsten onder hen.
- De impact van conflicten en natuurrampen, die tot migraties leiden en de economische overlevingsstrategieën van mannen en vrouwen doorkruisen. Ongeveer 80 % van de vluchtelingen en ontheemden zijn vrouwen en hun kinderen.

(10) Mannen en vrouwen ervaren armoede niet op dezelfde manier.

De vervrouwelijking van de armoede is wellicht minder een kwestie van het aantal arme vrouwen ten opzichte van het aantal arme mannen dan wel van de ernst van de armoede en van het feit dat vrouwen - en hun kinderen - het moeilijker hebben om uit de greep van de armoede te geraken⁶. Vrouwen zijn het slachtoffer van een groot aantal sociologische ongelijkheden. Zo hebben ze minder toegang tot onderwijs, arbeid en eigendom en hebben ze over het algemeen minder perspectieven dan mannen. In arme gezinnen hebben vrouwen en meisjes geen volwaardig aandeel in privé-consumptie en overheidsdiensten. Ze hebben vaak te lijden onder geweld van mannen en lopen meer kans om ongeletterd te blijven en politiek of sociaal uitgesloten te worden uit de gemeenschap. Armoede versterkt nog de sociologische verschillen tussen de geslachten, en bij tegenspoed zijn vrouwen vaak het kwetsbaarst.

(11) De ongelijkheden tussen mannen en vrouwen hebben gevolgen voor de toekomstige generaties.

Vrouwen leveren binnen het gezin en de gemeenschap de zwaarste inspanningen om aan de armoede te ontsnappen. Door te voorzien in de behoeften van hun kinderen verminderen ze het armoederisico voor de volgende generatie. Tal van studies hebben het verband aangetoond tussen het statuut, de leefomstandigheden en de gezondheid van vrouwen enerzijds en de psychomotorische ontwikkeling van hun kinderen anderzijds⁷. Het gebrek aan opleiding van vrouwen, hun geringe macht en vrijheid binnen het gezin, het geweld waarmee ze te kampen krijgen en hun bovenmatige werklast verhinderen hen om hun kinderen geschikte, evenwichtige en regelmatige voeding te geven. Zieke, onderdrukte of gediscrimineerde vrouwen hebben niet de middelen, de mogelijkheid of de motivatie om hun kinderen behoorlijk te verzorgen. De inkomsten die vrouwen verwerven en de controle die ze erop hebben, hangen ook samen met de verbetering van de gezondheid van de kinderen en van hun voedingsstatus. Uit de analyse van de verdeling van de middelen binnen het gezin blijkt dat moeders een groter deel van hun inkomsten besteden aan de behoeften van het gezin en de kinderen dan vaders⁸. Enquêtes in Kenia en Malawi hebben uitgewezen dat er een verband bestaat tussen het controleniveau dat een vrouw uitoefent op haar inkomsten en de dagelijkse voedselporities van haar gezin. Enquêtes in Nepal hebben het verband aangetoond tussen het ongunstige statuut van plattelandsvrouwen en het hoge percentage chronisch ondervoede kinderen onder de vijf jaar⁹. Deze correlaties zijn bevestigd door andere onderzoeken van het IFAD, het IFPRI, de Wereldbank en UNICEF. Voedseltekorten¹⁰ en onvoldoende zorg tijdens de eerste levensmaanden en -jaren (vooral vóór de leeftijd van vijf jaar) kunnen echter rampzalige gevolgen hebben voor de lichamelijke, cognitieve en psychologische

⁵ In Zimbabwe volgden in 1990 evenveel meisjes als jongens lager onderwijs. Toen dit onderwijs echter opnieuw betalend werd in het kader van het SAP, ontstond er weer ongelijkheid op het platteland.

⁶ UNDP, Human Development Report, 1997, New York

⁷ Het jaarverslag van UNICEF, State of the World's Children 2001, is gewijd aan jonge kinderen.

⁸ Bruce, Judith, Families in focus: New perspectives on mothers, fathers and children, The population Council, New York, 1995

⁹ Nepal: Country Programme Evaluation, IFAD, June 1999; et Zambia: Southern Province Household Food Security Programme, Mid-term Evaluation Report, IFAD, May 2000

¹⁰ Antropometrische metingen bij kinderen onder de 5 jaar hebben als doel de groeiachterstand (lengte in verhouding tot leeftijd) te ramen die verband houdt met chronische malnutritie ("stunting" genaamd), en het ondergewicht (gewicht in verhouding tot lengte), dat de voedingsstatus weergeeft op een bepaald ogenblik en verband houdt met acute malnutritie ("wasting" genaamd). De verhouding tussen gewicht en leeftijd is een samengestelde indicator die de verhouding tussen lengte en leeftijd en de verhouding tussen gewicht en lengte weergeeft. Deze indicator wordt courant gebruikt om de voedingsstatus van een populatie te meten.

ontwikkeling van het kind¹¹. Uit studies is gebleken dat een hoog percentage kinderen die vóór hun vijfde aan chronische malnutritie hebben geleden, de neiging hebben om de school vroegtijdig te verlaten door een te lage cognitieve ontwikkeling¹². Op die manier wordt armoede overgedragen van generatie op generatie, terwijl de hinderpalen voor ontwikkeling blijven bestaan.

(12) Gelijkheid tussen mannen en vrouwen is zowel een doel als een middel om de diverse vormen van armoede uit de wereld te helpen. Daarbij moet men zich concentreren op de maatregelen die een eind maken aan de discriminatie van vrouwen in alle domeinen van gezondheidszorg, onderwijs en vorming. Vrouwen moeten gelijke rechten krijgen en gelijke toegang tot land, krediet en arbeid. Er moet ook een eind worden gemaakt aan het geweld tegen vrouwen, een vaak verwaarloosd aspect van menselijke armoede.

(13) Gelijkheid tussen mannen en vrouwen vereist een sterk politiek engagement. Uit de genderspecifieke menselijke ontwikkelingsindicator - GMOI - en de vrouwenparticipatie-indicator - VPI - van het UNDP blijkt duidelijk dat het nationale inkomen geen beslissende factor is bij de afschaffing van de ongelijkheid tussen de geslachten¹³. Heel wat arme landen (China, Sri Lanka, Zimbabwe) zijn erin geslaagd om de alfabetiseringsgraad van vrouwen te verhogen, terwijl tal van rijke landen achterophinken. De beslissing om te investeren in onderwijs of volksgezondheid, ongeacht het geslacht, lijkt los te staan van het inkomensniveau, de cultuur en het ontwikkelingsstadium.¹⁴

Indicatoren van het UNDP: GMOI en VPI

In 1995 lanceerde het UNDP twee indicatoren om de ongelijkheden tussen mannen en vrouwen te meten:

- de genderspecifieke menselijke ontwikkelingsindex (GMOI), die de sociologische ongelijkheden tussen mannen en vrouwen weerspiegelt in drie domeinen: levensverwachting, onderwijs en inkomen;
- de vrouwenparticipatie-index (VPI), die de ongelijkheden tussen mannen en vrouwen meet op het vlak van economische en politieke opportuniteiten (percentage vrouwen in het parlement en in administratieve en kaderfuncties).

Deze indicatoren worden elk jaar gebruikt in het World Development Report, naast de meer algemene menselijke ontwikkelingsindicator (MOI), om de vooruitgang te meten inzake armoedebestrijding.

¹¹ Evans, Judith, Robert G. Myers en Ellen M. Ilfeld, Early childhood counts, The World Bank, 2000, Washington DC

¹² P. Glewe, H. Jacoby, E. King, Early childhood Nutrition and Academic achievement: A longitudinal Analysis, World Bank Policy and Research Bulletin, Vol. 8, No 2, April-June 1997.

¹³ In 1999 leverden de analyse en het klasement van de landen op basis van de GMOI de volgende bevindingen op: a) Hoe dichter de GMOI van een land bij zijn MOI staat, hoe minder sociologische ongelijkheden er zijn tussen mannen en vrouwen. Toch ligt de GMOI in alle landen lager dan de MOI; b) Een meer egalitaire ontwikkeling hangt niet af van het inkomensniveau of het ontwikkelingsstadium en kan culturen overstijgen. Zo gaat China Saoedi-Arabië vooraf in het klasement van de landen op basis van de GMOI, terwijl het inkomen per inwoner in reële termen er aanzienlijk lager ligt.

¹⁴ UNDP, Human Development Report, 1995, New York

B. Belangrijkste domeinen van ongelijkheid tussen mannen en vrouwen

(14) Ongelijkheden tussen mannen en vrouwen komen overal ter wereld voor. De aard, de kenmerken en de intensiteit van die ongelijkheden verschillen echter van land tot land.

1. Menselijke capaciteiten

(15) De verschillen tussen mannen en vrouwen inzake onderwijs en gezondheidszorg zijn sterk verminderd, maar de geboekte vooruitgang was ongelijk. In sommige landen is de vooruitgang toegenomen. Besparingen in basisvoorzieningen zoals sommige landen van Subsaharaans Afrika die in de jaren 80 en 90 hebben doorgevoerd, hebben vooral vrouwen getroffen.

Onderwijs

(16) Onderwijs voor vrouwen en meisjes is essentieel om gelijke kansen, gezonde gemeenschappen, een vertraagde demografische groei en een hogere economische productie te waarborgen. Toegang voor alle kinderen, jongens en meisjes, tot basisonderwijs is trouwens één van de grote “millenniumdoelstellingen”. Onderwijs stelt vrouwen beter in staat om actief deel te nemen aan het sociale leven en biedt hun de kans om hun levenskwaliteit en -standaard te verbeteren. Elk jaar extra onderwijs vermindert tegelijk hun vruchtbaarheid met 5 tot 10 %¹⁵ en de kindersterfte eveneens met 5 tot 10 %. Baby's van moeders die geen school hebben gelopen, lopen twee keer meer kans om te sterven vóór hun eerste levensjaar dan baby's van wie de moeder middelbaar onderwijs heeft gevolgd¹⁶. In het bijzonder stellen we vast dat er een verband bestaat tussen het onderwijsniveau van de moeders en de inentingspercentages van de kinderen. De Wereldbank heeft de impact bestudeerd van onderwijs van vrouwen op de landbouwproductie. Ze kwam daarbij tot de bevinding dat, wanneer de landbouwsters in Kenia onderwijs zouden volgen, dit de oogst met 24 % zou kunnen doen toenemen. De economische groei in Subsaharaans Afrika, Zuid-Azië, het Midden-Oosten en Noord-Afrika zou overigens 30 tot 45 % hoger hebben gelegen als deze gebieden de verschillen tussen de geslachten in termen van jaren onderwijs in hetzelfde tempo hadden verminderd als Oost-Azië dat heeft gedaan tussen 1960 en 1992¹⁷.

(17) De verschillen tussen mannen en vrouwen inzake onderwijs zijn de voorbije twintig jaar gedaald, maar het tempo van deze daling verschilt van regio tot regio. In het algemeen is het percentage vrouwen dat lager onderwijs heeft gevolgd in de ontwikkelingslanden tussen 1970 en 1990 met 1,7 % per jaar toegenomen, tegen 1,2 % bij de mannelijke bevolking. Het percentage meisjes dat zowel lager als middelbaar onderwijs heeft gevolgd, is spectaculair gestegen: van 38 % in 1970 tot 68 % in 1992. Met respectievelijk 83 % en 87 % benaderen Oost-Azië en Latijns-Amerika de hoge niveaus van de industrielanden. Ook in het hoger onderwijs verkleint de kloof tussen mannen en vrouwen.¹⁸

(18) Toch blijven er nog altijd ongelijkheden bestaan. De ontwikkelingslanden tellen 900 miljoen analfabeten, waarvan twee derden vrouwen. Bovendien zijn 60 % van de 130 miljoen kinderen die geen toegang hebben tot lager onderwijs meisjes¹⁹. De vrouwen en meisjes op het platteland zijn het meest benadeeld. Terwijl het schoolbezoek van meisjes in Latijns-Amerika, de Caraïben en Oost- en Zuidoost-Azië sterk gestegen is, zijn de percentages in het grootste deel van Afrika, het Midden-

---

¹⁵ UNDP, World Development Report, New York, 1995

¹⁶ UNICEF, Poverty Reduction strategies begin with children, New York, March 2000

¹⁷ Klasen, Stephan, Does gender inequality reduce growth and development? Evidence from cross-country regressions, 1999, The World Bank, Washington DC

¹⁸ UNDP, World Development Report, 1999, New York

¹⁹ UNDP 1999

Oosten en delen van Azië nog altijd laag²⁰. De laagste percentages vinden we in Zuid-Azië, het Midden-Oosten en Subsaharaans Afrika²¹.

(19) De oorzaken van die ongelijkheden zijn verschillend. Economische, sociale en culturele factoren die op een complexe manier samenhangen, hebben vaak een grotere invloed op het schoolbezoek (toegang en duur) van meisjes dan op dat van jongens. De toegang van meisjes tot onderwijs wordt beperkt door verschillende factoren: hun verantwoordelijkheid in het gezin, huwen op jonge leeftijd, zwangerschappen en het feit dat ze ver van school wonen. Bovendien hechten de ouders in sommige landen minder belang aan het onderwijs van hun dochters of vinden ze het geen waardevolle investering omdat er weinig tewerkstellingsmogelijkheden zijn voor vrouwen of omdat de lessen niet afgestemd zijn op de traditionele taken die meisjes moeten vervullen. Ook andere - economische en culturele - factoren spelen mee. Zo wil de traditie in Nepal dat meisjes na hun huwelijk beschouwd worden als “bezit” van de familie van hun echtgenoot, waardoor de motivatie om meisjes school te laten lopen, daalt. Meisjes die tot etnische minderheidsgroepen behoren, zijn het meest benadeeld.

(20) In sommige regio's is de geboekte vooruitgang inzake onderwijs van meisjes tenietgedaan door de politieke en economische instabiliteit, met name in sommige landen van Afrika, Latijns-Amerika en de Caraïben, en meer recentelijk in Azië, als gevolg van de financiële crisis.

In Vietnam financiert DGOS een opleidingsproject voor leerkrachten aan pedagogische instellingen in zeven arme provincies in het Noorden. De cursussen zijn in de eerste plaats bestemd voor vrouwelijke leerkrachten en vertegenwoordigers van de minderheidsgroepen in afgelegen gebieden. Dankzij de sterke motivatie van de vrouwelijke leerkrachten en hun betere resultaten hebben de Vietnamese autoriteiten beslist de selectie van deze leerkrachten aan te moedigen.

De programma's van het Belgisch Overlevingsfonds (BOF)²² geven de voorkeur aan een geïntegreerde aanpak in het kader van de strijd tegen armoede en de voedselonzekerheid op het platteland en in de randstedelijke gebieden. In de meeste interventiegebieden van het BOF is het analfabetisme bij vrouwen hoog. Dit probleem wordt beschouwd als een van de belangrijkste hinderpalen voor ontwikkeling. Heel wat projecten van het BOF bevatten een luik functionele alfabetisering van volwassenen, waarbij vrouwen over het algemeen voorrang krijgen. Zo steunt het BOF het geïntegreerde UNICEF-programma in Maradi in Niger. Dit programma bevat een onderdeel functionele alfabetisering in de plaatselijke taal. Uit de evaluatie van de eerste fase van het programma is gebleken dat vrouwen en jonge meisjes een sleutelrol spelen bij alfabetisering als toegangspoort tot initiatieven op economisch en sociaal vlak en in de gezondheidszorg. Door de alfabetisering zijn de vrouwen ook zelfstandiger geworden en is hun statuut binnen hun gemeenschap verbeterd.

Gezondheidszorg

(21) Biologische en sociaal-economische factoren maken dat vrouwen en mannen verschillende behoeften hebben inzake gezondheidszorg. De meeste gezondheidsrisico's voor vrouwen houden verband met reproductieve en seksuele gezondheid. Vandaar het belang van de actie van het UNFPA en van de steun die het moet blijven krijgen, vooral wanneer deze organisatie en het beleid waarvoor ze staat, af te rekenen krijgt met onterechte aanvallen die een zeker godsdienstig of ander “fundamentalisme” gemeen hebben.

²⁰ In Afghanistan is slechts 3 % van de vrouwen geletterd (2002).

²¹ UNDP 1999

²² Het Belgisch Overlevingsfonds krijgt een toelage van de Nationale Loterij en is bestemd voor de financiering van programma's tegen ondervoeding, armoede en uitsluiting in landen die kampen met een chronisch voedseltekort.

(22) Elk jaar sterven meer dan een half miljoen vrouwen doordat de diensten voor reproductieve gezondheid ontoereikend zijn²³. De moedersterfte is het hoogst in Subsaharaans Afrika en in Zuid-Azië. De meeste overlijdens hadden kunnen worden vermeden door eenvoudige en goedkope maatregelen. Ongeveer 35 % van de vrouwen lijden aan bloedarmoede tijdens hun vruchtbare jaren en ongeveer 50 % tijdens de zwangerschap. Malnutritie door eiwittekort daarentegen komt evenveel voor bij arme mannen als bij arme vrouwen.

(23) De gezondheidstoestand van vrouwen en geweld tegen vrouwen hebben een impact op de kindersterfte. Elk jaar zijn er ongeveer 8 miljoen doodgeboren kinderen en gevallen van zuigelingensterfte door de gezondheidstoestand van de moeder of door ondervoeding tijdens de zwangerschap, bevallingen in gevaarlijke omstandigheden en een gebrekkige zuigelingenzorg²⁴. Een studie in Nicaragua heeft uitgewezen dat kinderen van vrouwen die het slachtoffer zijn van seksueel of fysiek geweld van hun partner, zes keer meer risico lopen om vóór hun vijfde te sterven. Bovendien ligt het gevaar voor malnutritie bij deze kinderen hoger en hebben ze minder kans om gevaccineerd te worden of orale rehydratatietherapie te krijgen bij diarree²⁵.

(24) Het economische en sociale statuut van vrouwen heeft een rechtstreekse impact op hun gezondheid en hun toegang tot gezondheidszorg. Daarbij spelen een aantal factoren mee, zoals: de mate waarin vrouwen afhankelijk zijn van mannen, de incidentie van geweld tegen vrouwen, de hinderpalen voor hun mobiliteit, discriminatie van vrouwen en meisjes, de geringe greep van vrouwen op hun reproductief of seksueel leven en tradities die hen ertoe verplichten om heel jong te trouwen en kinderen te krijgen.

(25) Vrouwen zijn bijzonder kwetsbaar voor seksueel overdraagbare aandoeningen zoals aids. Het aantal aids-patiënten stijgt sneller bij vrouwen dan bij mannen. In Subsaharaans Afrika zijn 55 % van de seropositieve volwassenen vrouwen²⁶. Het infectiepercentage ligt in heel wat landen tot vier keer hoger bij jonge vrouwen dan bij jonge mannen, onder meer in Uganda, waar het zes keer hoger ligt bij jonge meisjes tussen 15 en 19 jaar dan bij jongens van dezelfde leeftijd.

(26) De levensverwachting is een van de enige domeinen waarin vrouwen over het algemeen een voordeel hebben tegenover mannen. De levensverwachting van mannen en vrouwen is overall gestegen, maar mannen leven minder lang. De levensverwachting in de minst ontwikkelde landen bedraagt 52,6 jaar voor vrouwen en 50,8 jaar voor mannen. Ze is het laagst in Subsaharaans Afrika: 50,3 jaar voor vrouwen en 47,5 jaar voor mannen.²⁷

Sinds 2000 steunt DGOS het programma "*Maternal and Neonatal Mortality*" van het Kinderfonds van de Verenigde Naties (UNICEF) in drie West-Afrikaanse landen: Burkina Faso, Benin en Guinee. Dit programma heeft als doel de moeder- en zuigelingensterfte te doen dalen en de gezondheid van moeder en kind te verbeteren. Er worden drie gezondheidszones geselecteerd per land, op basis van diverse criteria zoals de armoedegraad, de aanwezigheid van andere donoren en de bestaande infrastructuur. De activiteiten zijn gericht op de verbetering van de gezondheidszorg, door een groter deel van de bevolking - en vooral vrouwen - zowel geografisch als financieel toegang te geven tot spoed- en gezondheidscentra, het vrouwelijk personeel van de verschillende gezondheidscentra beter op te leiden en de communicatie en sociale mobilisatie te waarborgen.

²³ Women's Health: Improve our health, Improve the world, WHO, Geneva, 1995

²⁴ UNICEF, Equality, development and peace, New York, mei 2000

²⁵ UNICEF, Domestic violence against women and girls, UNICEF Innocenti Research Centre, Firenze, juni 2000.

²⁶ UNIFEM, Progress of the World's Women, 2000

²⁷ UNDP, World Development Report, 1999, New York

Het Fonds van de Verenigde Naties voor bevolkingsactiviteiten (UNFPA) legt vooral de nadruk op reproductieve gezondheidszorg, waaronder gezinsplanning en seksuele gezondheid. Het baseert zich daarbij op de principes van gelijkheid tussen mannen en vrouwen, rechtvaardigheid en meer macht voor vrouwen. In dit verband steunt de Belgische Samenwerking sinds 2000 het programma "*Support for reproductive health and gender needs for displaced populations with special attention to adolescents*". Dit programma behandelt de problematiek van de reproductieve gezondheidszorg van ontheemden binnen een genderperspectief, met bijzondere aandacht voor adolescenten. Tienermeisjes vormen een bijzonder kwetsbare groep in de vluchtelingenkampen: risico van seksueel geweld, vroegtijdige en ongewenste zwangerschappen en abortussen in gevaarlijke omstandigheden. Het project omvat een luik opleiding van de hulporganisaties in reproductieve gezondheid en directe steun aan een aantal concrete projecten in zes landen: Colombia, Rwanda, Burundi, de Democratische Republiek Congo, Sierra Leone en Liberia.

2. Economische capaciteiten

(27) Vrouwen hebben nog altijd minder toegang tot en controle over de productiemiddelen (land, technologie, opleiding en financiële middelen). Dat beperkt hun kansen en hun mogelijkheden om bij te dragen tot ontwikkeling.

(28) In heel wat ontwikkelingslanden hebben vrouwen geen enkel recht op het land dat ze bewerken, zelfs niet als gezinshoofd. Dat ontmoedigt hen om de productiviteit van de grond te verhogen en bemoeilijkt hun toegang tot financiële diensten. Zo zijn de meeste arme vrouwen in Zuid-Azië afhankelijk van landbouw om te overleven. Slechts weinig vrouwen bezitten echter land of kunnen het beheren. Het gebrek aan toegang tot grond heeft bijzonder ernstige gevolgen voor de ongeveer 20 % plattelandsgezinnen in Bangladesh en India waarvan het gezinshoofd een vrouw is, na het overlijden, het vertrek of de emigratie van de echtgenoot. Tal van factoren staan de toegang van vrouwen tot land in de weg. Juridische: in heel wat gemeenschappen bevoordeelt het erfreisrecht inzake landbouwgronden mannen. Sociale en culturele: de voorkeur voor zonen of voor de eerstgeborene. Administratieve: in het kader van de landhervormingen en de herverkavelingsprogramma's wordt het land bijna altijd verdeeld onder de mannelijke gezinshoofden. Die ongelijkheden inzake toegang tot land en eigendomsrechten komen ook in alle andere wereldregio's voor.

(29) Boerderijen en bedrijven die geleid worden door vrouwen zijn meestal minder goed uitgerust dan bedrijven die geleid worden door mannen. In Kenia bezitten vrouwelijke gezinshoofden de helft minder landbouw materiaal dan mannen²⁸. Uit enquêtes blijkt dat 92 % van de vrouwen manuele landbouwwerktuigen gebruikt, terwijl 38 % van de mannen gebruikmaakt van gemechaniseerde technologie of trekdieren. Van diegenen die niet-landbouwbedrijven bezitten in Vietnam verdienen vrouwen minder dan mannen omdat ze over minder voorraden beschikken, in kleinere ondernemingen werken en minder goed opgeleid zijn²⁹.

(30) Landbouwsters krijgen in de regel minder technische bijstand van de diensten voor landbouwvulgarisatie. Vrouwen hebben minder toegang tot deze diensten omdat ze lagergeschoold zijn, kleinere percelen bewerken en de vulgarisators - meestal mannen - zich in de eerste plaats tot landbouwers richten. In Afrika zijn slechts 7 % van de landbouwvulgarisators vrouwen³⁰.

²⁸ Saito K., Mekonnen, H. and Spurling, D., Raising the productivity of Women farmers in Sub-Saharan Africa, World Bank, Washington DC, 1994

²⁹ Vijverberg, W., Non-farm household Enterprises in Vietnam, World Bank, Washington DC, 1998

³⁰ Quinsumbing, A. Improving women's agricultural productivity as farmers and workers, World Bank, Washington D.C., 1994

(31) Vrouwen hebben slechts beperkte toegang tot financiële middelen. Ze krijgen slechts een klein gedeelte van de leningen die worden toegestaan door formele kredietinstellingen, vaak omdat ze geen waarborg kunnen geven. Wanneer vrouwen toch kredieten krijgen, zijn die meestal kleiner dan de kredieten die worden toegestaan aan mannen. In Latijns-Amerika en op de Caraïben zijn slechts 7 tot 11 % van de begunstigen van kredietprogramma's vrouwen. In Subsaharaans Afrika krijgen vrouwen slechts ongeveer 10 % van het krediet voor kleine landbouwers en 1 % van het krediet voor landbouw, hoewel ze voor 80 % bijdragen tot de landbouwproductie³¹. Uit ervaring blijkt echter dat, wanneer vrouwelijke ondernemers en producenten toegang krijgen tot financiële diensten tegen de marktrente, ze besparen, hun leningen terugbetalen en de behaalde winsten gebruiken om te investeren in de gezondheid, het onderwijs en de huisvesting van hun gezin.

(32) Vrouwen zijn ook benadeeld door de ongelijke inkomensverdeling en consumptie in de gezinnen. Uit onderzoek in Azië, Afrika en Latijns-Amerika blijkt dat mannen vaak meer uitgeven aan persoonlijke consumptie (met name tabak en alcohol), terwijl vrouwen meer uitgeven aan voeding, onderwijs en gezondheid.

DGOS ondersteunt de versterking van de institutionele capaciteiten van de Vereniging van Vietnamese Vrouwen voor de begeleiding van microkrediet- en spaarprogramma's om de levenskwaliteit van arme vrouwen en hun gezin in de plattlandsgebieden te verbeteren. De kredieten worden vooral gebruikt om kleine ondernemingen en handelsactiviteiten op te starten of uit te bouwen. Uit de evaluatie van de resultaten van een eerste fase van dit project is gebleken dat bijna 100 % van de toegestane kredieten werd terugbetaald. Tal van andere projecten met een onderdeel financiële diensten geven voorrang aan vrouwen. De ervaring bewijst dat vrouwen betrouwbare leensters en voorzichtige investeerders zijn, en hun verbintenissen nakomen. Ze lenen het liefst kleine bedragen met korte looptijden, en geven de voorkeur aan investeringen met laag risico die op korte termijn rendabel zijn.

3. Politieke capaciteiten

(33) Arme vrouwen zijn meer dan arme mannen uitgesloten van de besluitvorming in domeinen waarmee ze te maken krijgen. Die trend is merkbaar binnen de gezinnen, de gemeenschappen en op nationaal vlak. Vrouwen hebben onvoldoende macht om de toewijzing van middelen en de investeringsbeslissingen te beïnvloeden.

(34) Ook al hebben vrouwen vooruitgang geboekt inzake onderwijs, ze blijven op nagenoeg alle niveaus van de politieke macht ondervertegenwoordigd. Het is echter precies inspraak bij de politieke besluitvorming die tot meer gelijkheid kan leiden tussen mannen en vrouwen. Op wereldvlak bezetten vrouwen in 1999 slechts 12,7 % van de zetels in de nationale parlementen. In de MOL bedroeg dit percentage slechts 8,7 %. In 1990 beval de "Commission for the Status of Women" van de Verenigde Naties aan om een minimumdrempel in te voeren van 30 % vrouwen in verantwoordelijke functies op nationaal niveau. Het respecteren van die drempel zou, zo meende men, wegen op de belangrijke beslissingen.

³¹ UNDP, Human Development Report, New York, 1995

DGOS cofinanciert het Globale programma van het UNDP voor versterking van de parlementaire democratie. Dit programma heeft als doel de parlementaire democratie te versterken, vooral in overgangslanden. In dit verband worden diverse proefprojecten ten uitvoer gelegd om de politieke participatie van vrouwen te bevorderen. In Mongolië steunt het Programma de Coalitie van NGO's van Mongoolse vrouwen, die de vrouwelijke parlementsleden begeleidt. In Rwanda wordt technische bijstand verleend aan het Forum van vrouwelijke parlementsleden, zodat ze actief mee wetten kunnen uitwerken om de discriminatie tussen mannen en vrouwen te beëindigen en kunnen meewerken aan de nieuwe grondwet. In Malawi werd een opleidingsmodule ontwikkeld voor de vrouwelijke parlementsleden. In de Palestijnse Gebieden werd een Vrouweeenheid opgericht binnen de Palestijnse Autoriteit. In Uganda steunt het Programma de activiteiten van de Ugandese NGO *Forum for Women in Democracy*, waaronder de opleiding van vrouwen over de integratie van gender in het budgetteringsproces.

4. Defensieve capaciteiten

(35) Bestaansonzekerheid is één van de essentiële aspecten van armoede en één van de hoofdoorzaken ervan. De risico's waaraan armen blootstaan, hebben diverse oorzaken, zoals voedselschaarste, ziekte en ouderdom. Armen worden nog kwetsbaarder wanneer er nieuwe bronnen van gewapende conflicten en criminaliteit ontstaan en naarmate de gevaren voor natuurrampen toenemen als gevolg van de klimaatsverandering en de extreme seizoensschommelingen (droogte, overstromingen, orkanen, tyfoons, aardverschuivingen).

(36) Arme vrouwen zijn bijzonder kwetsbaar voor fysiek en seksueel geweld. Volgens de WHO en UNIFEM zijn minstens 20 % van de vrouwen overal ter wereld het slachtoffer geworden van fysiek of seksueel geweld. In de ontwikkelingslanden liggen die cijfers nog hoger. In sommige van die landen krijgt twee derde van de vrouwen op het platteland en meer dan de helft van de vrouwen in de stad te maken met dergelijk geweld.

(37) Geweld komt zowel voor vóór de geboorte als tijdens de kinderjaren van de meisjes. In sommige landen worden tests uitgevoerd om het geslacht van de foetus na te gaan en, als het een meisje is, een abortus uit te voeren. En dan is er nog de moord op jonge meisjes, een praktijk die in bepaalde werelddelen, onder meer in Zuid-Azië, nog altijd voorkomt. Elk jaar worden naar schatting één miljoen kinderen - in Azië vooral meisjes - gedwongen tot prostitutie. Volgens de schattingen van de WHO hebben ongeveer 130 miljoen vrouwen seksuele verminkingen ondergaan en zijn elk jaar twee miljoen jonge meisjes het slachtoffer van deze praktijk³².

(38) Geweld binnen het gezin treft vooral vrouwen en jonge meisjes. Wanneer vrouwen het slachtoffer worden van geweld, zijn kinderen dat vaak ook. De negatieve gedragspatronen en modellen worden overgedragen op de nieuwe generatie. Uit enquêtes van de Verenigde Naties uit 1995 blijkt dat ongeveer 75 % van de vrouwen uit de laagste kasten in India en 60 % van de vrouwen in Tanzania, Ecuador en Sri Lanka het slachtoffer werden van geweld binnen het gezin en van verkrachting³³. Verschillende factoren houden geweld tegen vrouwen in stand, zoals armoede, patriarchale systemen en sociaal-culturele waarden en normen³⁴.

³² Seksuele verminkingen zijn alle ingrepen waarbij de uitwendige geslachtsorganen van de vrouw gedeeltelijk of volledig weggenomen worden of elke andere verminking van deze organen om culturele redenen en niet voor therapeutische doeleinden (WHO, 1997). Deze praktijken worden nog altijd toegepast door diverse volkeren in 28 Afrikaanse landen en enkele etnische groepen in Jemen en Oman, maar ook in de opvanglanden in het Westen.

³³ J. Seager, *The State of Women in the World Atlas*, Penguin, London, 1997

³⁴ Zie over dit onderwerp: Leye, E; Githaiga, A; Temmerman, M. *Health care strategies for combatting violence against women in developing countries*, International Center for Reproductive Health, Ghent University, 1999;

(39) Vrouwen zijn de belangrijkste slachtoffers van gewapende conflicten. Geraamd wordt dat tussen 80 en 90 % van de doden en gewonden bij een gewapend conflict en meer dan $\frac{3}{4}$ van de 40 miljoen vluchtelingen en ontheemden op wereldvlak burgers zijn, waarvan de meesten moeders en kinderen³⁵. Verkrachting en de bewuste verspreiding van aids worden gebruikt als oorlogsstrategie.

(40) In oktober 2000 keurde de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties resolutie 1325 goed over vrouwen, vrede en veiligheid. Deze resolutie moet ervoor zorgen dat vrouwen en kinderen beschermd worden in conflictsituaties, dat plegers van gewelddaden tegen vrouwen in conflictsituaties vervolgd worden en dat vrouwen op voet van gelijkheid kunnen meebeslissen over vredes- en veiligheidskwesties. Deze resolutie is een belangrijke stap naar de erkenning van de rol van vrouwen bij conflictbeheersing, vredeshandhaving en vredesopbouw na conflicten.

In Rwanda steunt DGOS de initiatieven ter ondersteuning van de civiele maatschappij aan het traditionele Gacaca-proces (volkstribunaal) in een genderperspectief. De steun wordt toegekend via Belgische en lokale NGO's zoals Réseau des Citoyens, Advocaten Zonder Grenzen en het Rwandese collectief Pro-femmes Twese Hamwe, maar ook via de directe bilaterale samenwerking. Zo heeft een project als doel de *Gacaca*-processen te controleren in zes provincies en wil het de waarheid helpen te achterhalen over de genocide en de misdaden die ermee verband houden, zodat de valselijk beschuldigen en de slachtoffers hersteld worden in hun rechten en kunnen bijdragen tot de economische ontwikkeling van het land. Dit project sluit aan bij de nationale bestuurs-, eenheids- en verzoeningsprogramma's. Verder verleent DGOS directe steun aan lokale organisaties die opkomen voor vrouwen- en kinderrechten. Zo wil HAGURUKA de sociaal-juridische situatie van vrouwen en kinderen verbeteren. Haar activiteiten omvatten de opleiding van parajuristen in 3 provincies.

5. Sociaal-culturele capaciteiten

(41) Onmacht, onrechtvaardigheid en uitsluiting bestendigen en versterken de armoede.

(42) In extreme gevallen worden vrouwen monddood gemaakt, mogen ze geen beslissingen nemen binnen het gezin en mogen ze niet buitenkomen zonder sluijer en zonder begeleiding van een mannelijk familielid. Ze zijn volledig uitgesloten van het economische, politieke, sociale en culturele leven van hun gemeenschap of hun land. Hun statuut wordt niet erkend³⁶.

(43) In heel wat landen worden vrouwen dagelijks geconfronteerd met juridische discriminatie. De wetten die onderscheid maken tussen mannen en vrouwen zijn gebaseerd op een interpretatie van de culturele tradities. Zolang de juridische hinderpalen niet uit de weg worden geruimd, kan er onmogelijk sprake zijn van gelijke rechten. Vrouwen en mannen moeten kunnen beslissen over hoe hun cultuur geherinterpreteerd moet worden en moeten ze kunnen aanpassen aan hun behoeften en aspiraties.

(44) Het Verdrag tot uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW) is een essentiële stap naar de verdwijning van die discriminaties, of ze nu juridisch zijn of niet.

---

et Leye, E.; Gitthaiga, A; Bosmans, M; Temmerman, M. Male involvement in the fight against violence against women. Experiences from developing countries, International Centre for Reproductive Health, Ghent, 2001. ; zie ook: Leye, E; Githaiga, A; Temmerman, M. Health care strategies for combatting violence against women in developing countries, International Center for Reproductive Health, Ghent University, 1999

³⁵ Machel Graça, L'impact des conflits armés sur les enfants, ONU, A/51/306, 1996, geciteerd in : State of the World's Children 2001, UNICEF, New York, en in het Jaarverslag 2000 van UNIFEM.

³⁶ Het treffendste voorbeeld is dat van de Afghaanse vrouwen onder het Talibanregime.

(45) Soms worden de donorlanden ervan beschuldigd dat ze hun eigen waarden proberen op te dringen aan de andere landen. Respect voor andere culturen mag dan al een recht zijn, respect voor de mensenrechten is dat eveneens. Ze worden allebei erkend in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

In december 2001 had in Brussel een Rondetafel plaats over de rol van de Afghaanse vrouwen bij de heropbouw van hun land (georganiseerd door UNIFEM met de steun van DGOS). Aan de rondetafel namen een veertigtal Afghaanse vrouwen deel en vertegenwoordigers van VN-agentschappen, de Wereldbank en de belangrijkste donorlanden. Tijdens deze ontmoeting konden de Afghaanse vrouwen hun prioriteiten bepalen en aanbevelingen formuleren aan het voorlopige Afghaanse bewind en aan de internationale gemeenschap om de vrouwenrechten te herstellen en hun bijdrage te waarborgen tot de politieke en sociaal-economische ontwikkeling van hun land. De Belgische Samenwerking zag erop toe dat er met het Actieplan dat tijdens de ontmoeting werd opgesteld, rekening gehouden werd tijdens de diverse internationale bijeenkomsten over de heropbouw van Afghanistan. De Belgische Samenwerking heeft er zich trouwens toe verbonden de rol van de Afghaanse vrouwen te bevorderen via de verschillende samenwerkingskanalen met dit land.

6. Vrouwen, mannen en milieu

(46) Vrouwen en mannen beheren, produceren en consumeren natuurlijke hulpbronnen. Toch hebben ze gezien de arbeidsdeling elk een andere relatie met het milieu. De milieuveranderingen, zoals de ontbossing en de bodemdegradatie, hebben dan ook een verschillende impact op mannen en vrouwen. Zo zijn het vaak de vrouwen die verantwoordelijk zijn voor het verzamelen van brandstof om te koken en te verwarmen, van mest en van wilde vruchten, en voor het zoeken naar water. De verloedering van het milieu kan ertoe leiden dat ze langere afstanden moeten afleggen en dus meer tijd moeten besteden ten koste van andere productieactiviteiten en van de zorg voor de kinderen. Daardoor verslechtert de situatie van het hele gezin. Bovendien mogen vrouwen meestal niet deelnemen aan de besluitvorming. Dit kan tot gevolg hebben dat er geen rekening gehouden wordt met de behoeften en rechten van vrouwen, de genomen beslissingen een negatieve impact hebben op vrouwen en er kansen gemist worden voor een betere milieubescherming.

In het kader van het geïntegreerde project Senegal III van Louga, dat uitgevoerd wordt door de Belgische NGO Aquadev in samenwerking met de Senegalese NGO ENDA, en gefinancierd wordt door het Belgische Overlevingsfonds, zijn twee proefprojecten ten uitvoer gelegd: “verbeterde haarden” en “dorpsbossen”.

Verbeterde haarden : In de zone van het project was de bodemvegetatie zo zwaar aangetast dat de vrouwen hun stookhout moesten gaan zoeken in een straal tot tien kilometer rond hun dorp, of hout moesten gaan kopen bij verkopers, wat zwaar drukte op het gezinsbudget. De introductie van verbeterde haarden (op basis van klei en stro) deed het houtverbruik dalen en droeg op die manier bij tot het behoud van de natuurlijke hulpbronnen. Bovendien had deze maatregel tot gevolg dat de taken van vrouwen verlicht werden en dat de rook minder schadelijk was voor de gezondheid. Ten slotte kwam op die manier een deel van het gezinsbudget vrij in dorpen waar een aanzienlijk gedeelte van het hout moest worden aangekocht.

Dorpsbossen : De aanplanting van bomen in de dorpen had als doel woestijnvorming tegen te gaan en de bevolking warm te maken voor milieubehoud. De resultaten van deze actie verschilden van dorp tot dorp, en de actie zal wellicht geen impact hebben op lange termijn. Het onderhoud van de plantages (bijvoorbeeld om de twee dagen sproeien in het droog seizoen, een taak voor vrouwen) was te arbeidsintensief ten opzichte van de verwachte winst, in de vorm van geld (verkoop van hout of van producten) of van producten voor eigen verbruik (hout, veevoer, fruit).

C. Internationale verbintenissen

(47) Het beleid van de Belgische Samenwerking inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen past binnen een internationaal kader, in het bijzonder: de verklaring en het actieplatform van Peking uit 1995, de verklaring van het DAC van de OESO, *Egalité homme-femme: Vers un développement durable centré sur la personne (Gelijkheid man-vrouw: naar een mensgerichte duurzame ontwikkeling)* (1995), de resolutie van de Raad van de Europese Unie over de integratie van genderkwesties in de ontwikkelingssamenwerking (1995) en recentelijker de Millenniumverklaring van de Verenigde Naties (september 2000). België heeft al die verklaringen en resoluties goedgekeurd.

1. Verklaringen en resoluties van de Verenigde Naties

(48) Op de vierde Wereldvrouwenconferentie van de Verenigde Naties in 1995 in Peking werden verbintenissen aangegaan om de gelijkheid tussen mannen en vrouwen te bevorderen. De *Verklaring en het Actieplatform van Peking*, die goedgekeurd werden door 189 landen, zijn gebaseerd op de oriëntaties en strategieën die werden vastgelegd tijdens voorgaande VN-conferenties over onderwijs (Jomtien, 1990), milieu (Rio de Janeiro, 1992), de mensenrechten (Wenen, 1993), bevolking (Kairo, 1994) en sociale ontwikkeling (Kopenhagen, 1995), alsook het Verdrag tot uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW, 1979)³⁷. Ze zijn gebaseerd op de principes van respect voor de mensenrechten en sociale rechtvaardigheid. Ze erkennen dat gelijkheid tussen mannen en vrouwen en de versterking van de macht van vrouwen noodzakelijk zijn om de armoede te overwinnen en tot mensgerichte duurzame ontwikkeling te komen. Deze principes werden bekrachtigd op de 23ste Bijzondere Zitting van de Vergadering van de Verenigde Naties, onder de titel "*Women 2000: gender equality, development and peace in the twenty-first century*".

(49) Het Actieplatform van Peking bepaalt: "De promotie van de vrouw en de gelijkheid tussen mannen en vrouwen zijn een aspect van de mensenrechten. Ze vormen een voorwaarde voor sociale rechtvaardigheid, een doelstelling die niet alleen geldt voor vrouwen. Het is de enige manier om te bouwen aan een leefbare, rechtvaardige en ontwikkelde samenleving. De versterking van de macht van vrouwen en gelijkheid tussen mannen en vrouwen zijn noodzakelijke voorwaarden voor de politieke, sociale, economische, culturele en ecologische veiligheid van alle volkeren"³⁸."

De versterking van de macht van vrouwen

De versterking van de macht van vrouwen is een proces van bewustmaking en capacity building dat zich vertaalt in meer inspraak en gezag, een groter gewicht in de besluitvorming en het uit de weg ruimen van de hinderpalen voor de economische, politieke, sociale en culturele ontplooiing van vrouwen. Dit proces maakt endogene ontwikkeling mogelijk in een optiek van duurzaamheid³⁹.

De versterking van de macht is de som van diverse, samenhangende elementen die elkaar versterken:

- Versterking van de capaciteiten en verbetering van de competenties en vooral van het vermogen om te plannen, beslissingen te nemen, te organiseren, te beheren en activiteiten op touw te zetten.
- Participatie en groter gezag, meer gewicht in de besluitvorming binnen het gezin, de gemeenschap en de samenleving.

We kunnen onmogelijk de macht van vrouwen van buitenaf versterken, maar we kunnen wel de voorwaarden helpen creëren om vrouwen meer macht te geven.

³⁷ In februari 2002 hadden 168 Staten het Verdrag geratificeerd.

³⁸ Actieplatform van Peking, 1995, paragraaf 41.

³⁹ Karl, Marilee, *Women and empowerment: Participation and Decision-making*, Londen, Zed books, 1995

(50) In Peking werden twaalf specifieke actiedomeinen vastgelegd: armoede, onderwijs en vorming, gezondheid, geweld tegen vrouwen, gewapende conflicten, economie, macht en besluitvorming, institutionele mechanismen om de gelijkheid tussen de geslachten te bevorderen, mensenrechten, media, milieu en jonge meisjes. In Peking werd een geïntegreerde aanpak (“gender mainstreaming” genoemd) goedgekeurd als basisstrategie voor de uitvoering van het actieplatform⁴⁰.

(51) Tijdens de VN-Millenniumtop (september 2000) keurden de staatshoofden en regeringsleiders een reeks ontwikkelingsdoelstellingen goed die in de eerste plaats tot doel hebben de absolute armoede tegen 2015 te halveren. De Millenniumverklaring beklemtoont in dit verband het belang van de belangrijkste kwesties inzake gelijkheid tussen vrouwen en mannen en van de versterking van de macht van vrouwen. De Verklaring bevat precieze doelstellingen voor de vermindering van de moedersterfte en voor gelijke toegang van meisjes tot alle onderwijsniveaus. Verder werd de verbintenis aangegaan om de verspreiding van hiv/aids tegen 2015 een halt toe te roepen.

De Millenniumverklaring, het Actieplatform van Peking en CEDAW

De Millenniumverklaring bevat de volgende doelstellingen, die gebaseerd zijn op de actiedomeinen van Peking:

- Extreme armoede en honger uitroeien
- Basisonderwijs waarborgen voor iedereen
- De gelijkheid tussen de geslachten en de versterking van de macht van vrouwen bevorderen
- De kindersterfte onder de 5 jaar verminderen
- De gezondheid van de moeder verbeteren
- Hiv/aids, moeraskoorts en andere ziekten bestrijden
- Duurzame ontwikkeling waarborgen

Het Platform van Peking omvat 12 kritieke actiedomeinen:

- Vrouwen en armoede; onderwijs en vorming; gezondheid; geweld tegen vrouwen; gewapende conflicten; economie; macht en besluitvorming; institutionele mechanismen om de positie van de vrouw te verbeteren; mensenrechten; media; milieu; en jonge meisjes.

Het CEDAW heeft als doel alle vormen van discriminatie van vrouwen de wereld uit te helpen.

2. Verklaring van het Ontwikkelingshulpcomité (DAC) van de OESO

(52) In 1996, één jaar na de conferenties van Kopenhagen en Peking, keurden 21 donorlanden, die allemaal lid zijn van het Ontwikkelingshulpcomité (DAC) van de OESO, een normatief kader goed voor de ontwikkelingssamenwerking van de 21ste eeuw dat gebaseerd is op een aantal kwantificeerbare doelstellingen inzake armoedebestrijding. Tot die doelstellingen behoren: de vermindering van de ongelijkheden tussen mannen en vrouwen en de versterking van de macht van vrouwen, met afschaffing van elke vorm van discriminatie tussen de geslachten in het lager en middelbaar onderwijs⁴¹.

⁴⁰ De Belgische wet van 6 maart 1996 ter controle op de toepassing van de resoluties van de wereldconferentie in Peking bepaalt dat de Regering, het Departement voor Gelijke Kansen en het Departement voor Ontwikkelingssamenwerking bij het Federale Parlement een jaarverslag moeten indienen over het gevoerde beleid in overeenstemming met de doelstellingen van de Wereldvrouwenconferentie.

⁴¹ OESO, Le rôle de la coopération au développement à l'aube du XXIème siècle, 1996, Parijs.

(53) De belangrijkste mondiale ontwikkelingsinstellingen, met name de Wereldbank en het Internationaal Muntfonds, hebben die doelstellingen onderschreven en zijn bereid om daartoe hun krachten te bundelen.

(54) In 2001 keurde het DAC de Richtlijnen voor armoedevermindering goed. Die benadrukken de intrinsieke band tussen armoede en de man-vrouwproblematiek.

3. Verklaringen en resoluties van de Europese Unie

(55) Het Verdrag van Amsterdam (1998, art. 3, § 2) vermeldt expliciet de gelijkheid tussen mannen en vrouwen als een van de doelstellingen van de Europese Unie.

(56) Het Charter van de Fundamentele Rechten van de Europese Unie⁴² legt het principe van gelijkheid tussen mannen en vrouwen vast in alle domeinen, en bepaalt daarbij dat positieve discriminatie een legitiem middel is om dit doel te bereiken.

(57) Inzake ontwikkelingssamenwerking heeft de Europese Unie een globaal politiek kader goedgekeurd om genderkwesties te integreren in ontwikkelingssamenwerking. Dit politieke kader wordt voorgesteld in een reeks basisdocumenten⁴³.

(58) De algemene principes van de Resolutie van 1995 over de integratie van genderkwesties in de ontwikkelingssamenwerking omvatten: de integratie van de genderdimensie in het ontwerp, de formulering, de tenuitvoerlegging, de uitvoering, de follow-up en de evaluatie van alle ontwikkelingsmaatregelen en -interventies; gelijke deelname van vrouwen en mannen aan het ontwikkelingsproces en gelijke baten; de vermindering van de genderongelijkheden; en de ondersteuning en aanmoediging van gedrags-, structuur- en mechanismeveranderingen op politiek en wettelijk vlak en op het niveau van de gemeenschappen en de gezinnen, om de genderongelijkheden te verminderen. Deze principes zijn zowel van toepassing op het beleid van de Gemeenschap als op dat van de Lidstaten.

(59) In 2001 maakte de Europese Commissie aan de Ontwikkelingsraad en het Europees Parlement een vijfjarenactieplan bekend voor de integratie van gelijkheid tussen vrouwen en mannen in de ontwikkelingssamenwerking van de Gemeenschap (2001-2006).

D. Politiek, wettelijk en institutioneel kader van de Belgische Samenwerking

(60) De Belgische internationale samenwerking heeft de voorbije jaren op politiek vlak heel wat vooruitgang geboekt inzake vermindering van de ongelijkheden tussen mannen en vrouwen, niet alleen door de integratie van de vrouw in ontwikkeling in te ruilen voor een “genderaanpak”, maar vooral omdat ze van gelijkheid tussen mannen en vrouwen een wettelijke verplichting heeft gemaakt.

---

⁴² Afgekondigd door de voorzitters van de Raad, het Parlement en de Commissie bij het begin van de vergadering van de Europese Raad van Nice op 7 december 2000 (Publicatieblad C 364 van 18.12.2000).

⁴³ Mededeling van de Commissie aan de Raad en aan het Europees Parlement over de Integratie van genderkwesties in de internationale samenwerking, 18 september 1995 – COM (95) 423; Resolutie van de Raad van 20 december 1995 over de Integratie van genderkwesties in de internationale samenwerking; en de Verordening (EG) van de Raad van 22 december 1998 over hetzelfde onderwerp.

Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement onder de titel: “Actieprogramma voor de integratie van de gelijkheid tussen vrouwen en mannen in de ontwikkelingssamenwerking van de Gemeenschap” (COM (2001)295 van 21.6.2001. Besluiten van de Raad van 8 november 2001.

1. Overzicht

(61) In 1981 werd binnen de Directie Evaluatie van het Algemeen Bestuur voor Ontwikkelingssamenwerking (ABOS) een cel “Promotie van de Vrouw” opgericht, die nadien omgedoopt werd tot “Vrouwen en Ontwikkeling”.

De cel was belast met de nationale en internationale follow-up van het thema en moest de andere diensten van het ABOS in dit domein bijstaan en adviseren. In 1992 vond de Top plaats over de economische vooruitgang van de plattelandsvrouwen⁴⁴. Deze top werd bekroond met de belofte van de echtgenotes van de staatsleiders om het lot van de arme plattelandsvrouwen te verbeteren, en met de oprichting van een steering committee waaraan HM Koningin Fabiola actief deelnam.

(62) In de jaren 80 en begin jaren 90 was de gevolgde aanpak de integratie van vrouwen in ontwikkeling. Daarbij lag de nadruk op vrouwen als begunstigden van ontwikkeling, terwijl genderrelaties meestal genegeerd werden. Bepaalde projecten waren specifiek bestemd voor vrouwen of bevatten speciaal voor hen bestemde luiken. Deze aanpak hield meestal - maar niet altijd - in dat er afzonderlijke activiteiten uitgewerkt werden voor vrouwen, die dan bijgevoegd werden bij de projecten. Daarbij werd de nadruk gelegd op de rol van de vrouw in het gezin en op bepaalde, economisch onbelangrijke activiteiten. In de daaropvolgende jaren groeide in de internationale forums de genderaanpak, waarbij de nadruk kwam te liggen op de rol van beide geslachten en op hun onderlinge relaties. België schaarde zich achter die aanpak.

(63) In 1994 werd de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling (CVO) opgericht als adviesorgaan bij de Belgische Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking⁴⁵. Ze bestaat uit vertegenwoordig(st)ers van vrouwenorganisaties, ontwikkelings-NGO's, Nederlands- en Franstalige universiteiten, het ABOS en later DGOS, en deskundigen inzake genderanalyse. Sinds haar oprichting speelt de CVO dankzij haar deskundigheid en haar dynamisme een voortrekkersrol bij de mobilisatie van de civiele maatschappij ter bevordering van de integratie van het genderspect en het internationale samenwerkingsbeleid in dit domein.

De Commissie Vrouwen en Ontwikkeling

De CVO heeft als taak adviezen te formuleren over de uitwerking en de tenuitvoerlegging van een beleid voor internationale samenwerking met betrekking tot Vrouwen en Ontwikkeling, uit eigen initiatief advies uit te brengen over alle kwesties die verband houden met Vrouwen en Ontwikkeling, initiatieven en activiteiten in dit domein te ondersteunen door coördinatie, overleg en uitwisseling van informatie, en activiteiten te bevorderen die de publieke opinie bewustmaken van de problematiek Vrouwen en Ontwikkeling. Daarnaast richt ze werkgroepen op met de eventuele hulp van externe deskundigen, rond specifieke thema's. De CVO wordt gefinancierd met een jaarlijkse toelage uit het budget voor Ontwikkelingssamenwerking.

(64) In 1996 legde de Belgische Samenwerking, in het post-Peking-proces, gelijkheid tussen mannen en vrouwen vast als één van haar politieke prioriteiten. Er werden een beleidsnota onder de titel “*Gelijkheid tussen mannen en vrouwen: een beleid voor duurzame ontwikkeling*” en een actieplan opgesteld.

(65) Dit beleid was gebaseerd op drie krachtlijnen: de versterking van de capaciteiten van de partnerlanden; de integratie van het globale beleid inzake internationale samenwerking; en het rekening houden met de oriëntaties van de OESO en de EU terzake.

⁴⁴ Deze top werd georganiseerd door het IFAD en stond onder de hoge bescherming van HM Koningin Fabiola.

⁴⁵ Koninklijk Besluit van 14.12.93 houdende oprichting van de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling, gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 16.2.94.

(66) De gekozen strategieën omvatten: de integratie van de transsectorale benadering “gelijkheid tussen vrouwen en mannen” in de ontwikkelingsinterventies, binnen het perspectief van duurzame ontwikkeling; de keuze van vier interventiedomeinen⁴⁶; en meer investeren in activiteiten voor de uitbouw van de capaciteiten van de organisaties en van de lokale human resources.

(67) Deze beleidsnota diende als kader voor een reeks activiteiten die werden uitgevoerd:

- door de gendercel van DGOS, zowel op internationaal als op Belgisch niveau: follow-up van de internationale reflectie over het thema; advies over de bilaterale, multilaterale en NGO-projecten en over de methoden; medewerking van deskundigen aan opdrachten voor de formulering en evaluatie van projecten (bilaterale projecten en projecten van het Belgisch Overlevingsfonds); en
- door de CVO: activiteiten voor de bewustmaking van de publieke opinie.

(68) Wegens een aantal hinderpalen op institutioneel vlak - onder meer het gebrek aan continuïteit bij het personeel van de gendercel - werd het beleidsuitvoerend actieprogramma echter slechts gedeeltelijk ten uitvoer gelegd. Er werd trouwens geen enkele evaluatie uitgevoerd van de resultaten en de impact van dit beleid, noch op institutioneel niveau noch op het niveau van de partnerlanden.

2. Politiek, wettelijk en institutioneel kader

(69) In 2000 werden de in het verleden vastgelegde strategische oriëntaties op politiek niveau opnieuw bevestigd, waarbij de nadruk meer gelegd werd op de tenuitvoerlegging ervan⁴⁷.

(70) De Belgische Samenwerking is trouwens geëvolueerd van steun aan projecten op microniveau naar een genderaanpak op macro-economisch niveau. Die evolutie vertaalde zich in de steun van DGOS aan het UNIFEM-programma inzake “gender responsive budgeting” (vierjarenprogramma van ongeveer 2 miljoen euro). In het kader van het Belgische EU-Voorzitterschap (juli-december 2001) organiseerde de Belgische Samenwerking een internationale conferentie over dit onderwerp (oktober 2001), samen met UNIFEM, de Noordse Raad van Ministers, de OESO, het Secretariaat van het Commonwealth en het Onderzoekscentrum voor Internationale Ontwikkeling.

(71) In 1999 werden de politieke doelstellingen inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen in een wet gegoten en werd de internationale samenwerking geherstructureerd.

(72) De wet betreffende de Belgische internationale samenwerking van 25 mei 1999 bekrachtigt wettelijk het principe van gelijke rechten en kansen tussen mannen en vrouwen. De wet definieert als hoofddoel van de internationale samenwerking “duurzame menselijke ontwikkeling die moet worden verwezenlijkt via armoedebestrijding, op basis van het partnerschapsconcept en in overeenstemming met de criteria voor ontwikkelingsrelevantie”. In dit verband beschouwt ze het nastreven van gelijke rechten en kansen voor mannen en vrouwen als een van de transsectorale thema's waarmee de Belgische Samenwerking permanent rekening moet houden bij de behandeling van de vijf prioritaire interventiesectoren (met name: basisgezondheidszorg - waaronder reproductieve gezondheid - , onderwijs en vorming, landbouw en voedselzekerheid, basisinfrastructuur, conflictpreventie en samenlevingsopbouw) en van de twee andere transsectorale thema's: sociale economie en milieu.

---

⁴⁶ De actiedomeinen zijn: de toegang van meisjes en vrouwen tot onderwijs; de toegang van meisjes en vrouwen tot gezondheidszorg; een grotere participatie van vrouwen aan inkomstgenererende activiteiten en een betere toegang tot krediet; de strijd tegen verschillende vormen van geweld tegen vrouwen.

⁴⁷ Kwaliteit in solidariteit, Partnerschap voor duurzame ontwikkeling, Discussienota over het ontwikkelingsbeleid, DGOS, 2000.

(73) In diezelfde wet wordt de aandacht voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen als een van de criteria beschouwd om de ontwikkelingsrelevantie van de gevoerde acties te evalueren.

(74) Ten slotte bepaalt de wet dat er voor elk van de sectorale en transsectorale thema's een strategienota moet worden uitgewerkt die voor advies wordt voorgelegd aan de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling en aan de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling, en overhandigd wordt aan de Kamer- en de Senaatsvoorzitter. De nota's zullen binnen vier jaar geëvalueerd en bijgewerkt worden.

(75) Op die manier werd het beleid inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen geïntegreerd in het globale beleid van België inzake internationale samenwerking.

(76) Op institutioneel niveau werden, gezien de herstructurering van de Samenwerking⁴⁸, de taken met betrekking tot gelijkheid tussen mannen en vrouwen verdeeld tussen:

- DGOS, die verantwoordelijk is voor de uitwerking van het beleid en de strategieën, en voor de identificatie van de samenwerkingsprogramma's en -prestaties;
- BTC⁴⁹, die verantwoordelijk is voor de formulering en de tenuitvoerlegging van de directe bilaterale samenwerking;
- de dienst Evaluatie van de internationale samenwerking, die verantwoordelijk is voor de evaluatie en de controle van de samenwerkingsprogramma's en -prestaties.

(77) De vroegere cel "vrouwen en ontwikkeling" van het ABOS werd omgedoopt tot Gendercel en geïntegreerd in de directie strategieën van DGOS. Binnen de directie operaties van BTC werd een vrouwelijke genderadviseur aangesteld.

---

⁴⁸ Wet van 21 december 1998

⁴⁹ Koninklijk Besluit van 15 februari 1999 houdende oprichting van de BTC; beheerscontract van 23 april 1999.

II. LESSEN UIT HET VERLEDEN

(78) Tijdens de voorbereiding van de bijzondere zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in juni 2000 werden er lessen getrokken uit de Belgische en internationale ervaring. Daarbij werd nagegaan welke vooruitgang er is geboekt bij de tenuitvoerlegging van het Actieplatform van Peking.

(79) Er kwam een internationale consensus tot stand over bepaalde principes en benaderingen die voortaan de basis vormen van elke strategie om de gelijkheid tussen mannen en vrouwen in de ontwikkelingssamenwerking te promoten⁵⁰. We onthouden meer bepaald vier lessen die hieronder beschreven worden: de noodzaak van politieke wil, zowel in het Noorden als in het Zuiden; de sleutelrol van de organisaties van de civiele maatschappij in het Noorden en het Zuiden, als pressiegroepen die ijveren voor verandering; op institutioneel vlak: de noodzaak om over geschikte middelen, competenties, methoden en instrumenten te beschikken; en het belang van het verzamelen van gedifferentieerde gegevens per geslacht en van het gebruik van lokale knowhow inzake gender in het kader van de interventies.

1. Basisprincipes en benaderingen

- Streven naar gelijkheid tussen mannen en vrouwen vereist dat er ruim aandacht wordt besteed aan de menselijke dimensie van ontwikkeling.
- Gelijkheid tussen mannen en vrouwen impliceert dat mannen mee veranderingen helpen tot stand te brengen in de attitudes, rollen en verantwoordelijkheden binnen het gezin, in de gemeenschap, op het werk, in de nationale instellingen en bij de donoren.
- Er moet voorrang gegeven worden aan het lokale initiatief en aan de strategieën van de lokale bevolking om gelijkheid tussen mannen en vrouwen te ondersteunen. Het is over het algemeen niet mogelijk en ook niet wenselijk om gewoon een Europees model te kopiëren of om te streven naar absolute eensgezindheid tussen mannen en vrouwen. Vaak onderschat men de hefbomen waarover vrouwen in de lokale tradities en culturen beschikken om invloed en macht uit te oefenen. Het is vooral op die lokale opportuniteiten dat moet worden voortgebouwd.
- Armen - mannen en vrouwen - beschikken over een hele waaier aan overlevingsstrategieën. We moeten daarmee rekening houden en daaraan tegemoetkomen met een multidimensionele aanpak⁵¹.
- In hun streven naar gelijkheid tussen mannen en vrouwen mogen de interventies zich niet beperken tot het lenigen van de praktische, onmiddellijke behoeften van vrouwen. Ze moeten van bij het begin investeren in hun strategische belangen, bijvoorbeeld: het vermogen en de vrijheid om beslissingen te nemen over de toewijzing van middelen binnen het gezin, politieke beslissingsmacht en gelijke rechten⁵². Praktische behoeften en strategische belangen zijn complementair. Programma's die tegemoetkomen aan de praktische behoeften kunnen alleen duurzaam zijn als ze ook rekening houden met strategische belangen.

⁵⁰ Richtlijnen van het DAC voor gelijkheid mannen/vrouwen en de versterking van de macht van vrouwen in de Ontwikkelingssamenwerking, OESO, 1998.

⁵¹ Verslag van de Bijzondere Evaluator van de Internationale Samenwerking (2000-2001) over het thema "Vrouwen en armoede".

⁵² Verslag van de Bijzondere Evaluator van de Internationale Samenwerking 2000-2001

De praktische behoeften

De praktische behoeften van vrouwen en mannen zijn de concrete behoeften inzake overleving en economische vooruitgang die de bestaande arbeidsdeling en de wettelijke discriminatie of de discriminatie door culturele of sociale gewoonten niet in vraag stellen. Tegemoetkomen aan de praktische behoeften in de ontwikkelingsprogramma's kan de volgende aspecten omvatten: toegang tot zuiver water, huisvesting en gezondheidszorg, en mogelijkheden voor inkomstgenererende activiteiten. Als vrouwen betrokken worden bij besluitvormingsprocessen of bij opleidingen in nieuwe domeinen, kan er ook rekening gehouden worden met hun strategische belangen.

De strategische belangen

De strategische belangen van mannen en vrouwen verwijzen naar het relatieve statuut van mannen en vrouwen. Ze stellen de traditionele maatschappelijke rollen van mannen en vrouwen in vraag. De activiteiten om aan die behoeften tegemoet te komen, hebben meer gelijkheid en het wegwerken van discriminatie tot doel. Ze kunnen gelijke rechten omvatten (onder meer grondrechten), de toegang tot de productiemiddelen verbeteren, de deelname aan de besluitvorming bevorderen, in het bijzonder als het gaat om ontwikkelingsactiviteiten, en bescherming bieden tegen geweld binnen het gezin. Om de strategische belangen te behartigen, is een langetermijnplanning noodzakelijk.

- Inzake interventieprioriteiten worden gezondheid en onderwijs (alfabetisering, opleiding) en de combinatie ervan als fundamenteel beschouwd om uit de vicieuze cirkel van de armoede te geraken⁵³.
- Er moet rekening gehouden worden met de verschillende repercussies van de beleidsmaatregelen, programma's en projecten op vrouwen en mannen. De perspectieven, behoeften, belangen, rollen en middelen verschillen immers bij beide geslachten. Die verschillen hangen ook af van de etnische groep, de sociale klasse, de kaste en de leeftijd.
- De versterking van de macht van vrouwen is essentieel om tot gelijkheid tussen mannen en vrouwen te komen. Als vrouwen meer macht krijgen, kunnen ze hun leven in eigen handen nemen, krijgen ze er greep op en kunnen ze beter strijden tegen ongelijkheid. Versterking van hun capaciteiten is een noodzakelijke voorwaarde voor de versterking van hun macht.

2. Noodzaak van politieke wil

- Politieke wil is van kapitaal belang, zowel in het Noorden als in het Zuiden, om tot gelijkheid tussen mannen en vrouwen te komen. Die politieke wil moet zich concreet vertalen in de terbeschikkingstelling van gepaste menselijke en financiële middelen.
- Een zware hinderpaal bij de verwezenlijking van de politieke doelstellingen is de zogenaamde "verdamping van het beleid", wanneer goede politieke voornemens dode letter blijven.

3. De civiele maatschappij: de belangrijkste actor van verandering

- De formele en informele organisaties van de civiele maatschappij en hun netwerken kunnen de zaken een beslissende wending geven door er bij de regeringen op aan te dringen dat ze hun beloften inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen nakomen en veranderingen doorvoeren in

⁵³ Verslag van de Bijzondere Evaluator van de Internationale Samenwerking 2000-2001

het beleid en in de wetgeving. Het is belangrijk om de capacity building van de basisgemeenschappen (onder meer vrouwenverenigingen) en de netwerken te ondersteunen, zodat ze de politieke agenda op lokaal of nationaal vlak beïnvloeden.

4. Middelen, competenties, methoden en instrumenten⁵⁴

- De integratie van gelijkheid tussen mannen en vrouwen op institutioneel vlak vereist extra middelen, in die zin dat alle ambtenaren daarvoor mee verantwoordelijk zijn en de eenheden die belast zijn met kwesties inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen meer een katalyserende, adviserende en ondersteunende rol spelen.
- De integratiemethoden en -instrumenten, onder meer de uitwerking van instrumenten voor de tenuitvoerlegging van projecten en resultaatindicatoren, zijn van kapitaal belang voor de toepassing van beleidsmaatregelen die gelijkheid tussen mannen en vrouwen nastreven.
- Een belangrijk aspect van elke institutionele strategie is de ontwikkeling van de competenties, de responsabilisering van de ambtenaren, een adequate follow-up door de uitwerking van gendergevoelige indicatoren en de bekendmaking van de resultaten.
- De versterking van de capaciteiten van het personeel, in het bijzonder het terreinpersoneel, inzake concepten en benaderingen van de man-vrouwproblematiek is essentieel.

5. Gedifferentieerde gegevens per geslacht en lokale knowhow

- De gedifferentieerde gegevens per geslacht (met inbegrip van indicatoren) moeten geïntegreerd worden in het logisch kader en het tenuitvoerleggingsplan van elke interventie, om de vooruitgang te meten en de impact van de interventies te evalueren op mannen en vrouwen.
- Een gedifferentieerde analyse per geslacht is van essentieel belang vóór elke interventie, om: a) de middelen, de activiteiten, het potentieel en de beperkingen van vrouwen ten opzichte van mannen te onderscheiden binnen een sociaal-economische groep; en b) de gevaren op te sporen voor negatieve repercussies van de interventies op vrouwen en preventieve maatregelen te nemen. Als er bij de interventies geen rekening gehouden wordt met de eigenheid man/vrouw, kan de werklust van vrouwen nog toenemen, met directe gevolgen voor hun gezondheid en voor de manier waarop ze hun gezinsverantwoordelijkheden vervullen. De interventies kunnen ook negatieve gevolgen hebben voor de controle van vrouwen op de middelen en technieken.

Gedifferentieerde analyse per geslacht

Deze analyse maakt het mogelijk om, in een bepaalde context, de volgende informatie te verkrijgen:

- de rollen, praktische behoeften, strategische belangen en uiteenlopende visies van vrouwen en mannen;
- de relaties tussen vrouwen en mannen als het gaat om toegang tot hulpbronnen, winsten, besluitvormingsprocessen en de controle erop;
- de verschillen tussen vrouwen en mannen, naargelang hun sociale klasse, ras, kaste en etnische groep;
- de uiteenlopende repercussies van de interventies op vrouwen en mannen;
- de sociale en culturele obstakels, de kansen om de ongelijkheden tussen mannen en vrouwen te verminderen en te streven naar meer gelijke verhoudingen;
- het vermogen van de instellingen om programma's uit te werken voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen.

⁵⁴ Verslag over de vooruitgang bij de tenuitvoerlegging van de verklaring op hoog niveau van het DAC over "Gelijkheid man-vrouw: naar een mensgerichte duurzame ontwikkeling", OESO, 2000.

- De doelgerichte interventies voor vrouwen moeten ingevoegd worden in een strategisch kader. Deze specifieke doelgerichtheid blijft noodzakelijk zolang vrouwen het slachtoffer blijven van discriminatie. De interventies toespitsen op kleine activiteiten heeft echter weinig impact op lange termijn. Deze kleine interventies kunnen weliswaar tegemoetkomen aan onmiddellijke, praktische behoeften, maar de kans dat ze tot duurzame strategische veranderingen leiden, is klein, tenzij ze ingepast worden in een breder politiek kader.
- Een genderspecialist is niet voldoende om systematischer rekening te houden met de genderdimensie in het stadium van de identificatie. Het zendingshoofd en alle leden van de zending moeten als opdracht krijgen - en die moet duidelijk omschreven worden in hun mandaat - rekening te houden met de noden van vrouwen in de diverse sectoren waarin ze actief zijn. Wanneer vrouwen opgenomen worden in het team van consultants, verhoogt de kans er naar hen geluisterd wordt. De benutting van lokale knowhow inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen is aangewezen om de lokale vrouwenorganisaties te mobiliseren en hun capaciteiten te versterken om hun prioriteiten te bepalen en de passende maatregelen te nemen.
- Als er in de uitvoeringsfase geen speciale inspanning geleverd wordt, bestaat het gevaar dat de doelstellingen inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen en de strategieën die omschreven worden in de projectformuleringsverslagen, opgegeven worden. De kans bestaat dat de makkelijk uit te voeren onderdelen behouden worden, terwijl de moeilijker uit te voeren onderdelen (bv. activiteiten voor de promotie van groepen), waarvan de tastbare resultaten moeilijker te meten zijn (bv. participatie) of waarvan de doelgroepen moeilijker te bereiken zijn (bv. de meest kansarme vrouwen), verwaarloosd dreigen te worden.
- De inzet van vrouwelijk personeel op het terrein en in het bijzonder bij de begeleiding van de projecten is een belangrijke factor om ervoor te zorgen dat een project vrouwen kan bereiken.

III. STRATEGIE

A. Doel: Integratie van gender in de ontwikkelingssamenwerking

(80) De strategie van de Belgische internationale samenwerking heeft als doel de inspanningen van haar partners te ondersteunen om te ijveren voor gelijke rechten en kansen voor vrouwen en mannen, door de genderdimensie te integreren in al haar beleidsmaatregelen, programma's en projecten. Daartoe moeten de eigen capaciteiten van DGOS versterkt worden.

(81) De integratie van de genderdimensie, in het Engels “*gender mainstreaming*” genoemd, heeft als doel gelijkheid tussen mannen en vrouwen op te nemen in alle beleidsmaatregelen, analyses en programma's, zowel transversaal (ongeacht de sector in kwestie) als longitudinaal (van bij de programmering en in alle interventiefasen). Ook de uiteenlopende belangen van mannen en vrouwen en de gedifferentieerde impact van het beleid moeten geïntegreerd worden in de samenwerkingsvormen “buiten project”, zoals de programmahulp, de schuldverlichting en het onderzoek van de overheidsuitgaven. De geïntegreerde aanpak is gebaseerd op de ervaring en de inspanningen van de voorbije twintig jaar, met als doel de situatie van de vrouw te begrijpen en te verbeteren. Het gaat om een geleidelijke aanpak op lange termijn.

(82) Toch is het, afhankelijk van de context, soms noodzakelijk om “positieve acties” te ondernemen die specifiek bestemd zijn voor een deel van de benadeelde bevolkingsgroep (vrouwen of een deel van de vrouwen), om ze te laten profiteren van positieve discriminatie en van ontwikkelingskansen, en hun rechten te waarborgen. Deze acties zijn tijdelijke maatregelen waardoor benadeelde groepen hun achterstand kunnen inhalen inzake gelijkheid, bijvoorbeeld het vastleggen van quota's voor hun deelname aan activiteiten waarvan ze tot dan toe uitgesloten werden. De positieve acties ten gunste van vrouwen moeten geëvalueerd worden in het licht van hun doelstelling: gelijkheid tussen mannen en vrouwen.

(83) Beide benaderingen - geïntegreerde aanpak en positieve acties - zijn complementair en versterken elkaar.

(84) De strategie omvat drie pijlers:

- Ondersteuning van de inspanningen van de partnerlanden inzake genderintegratie.
- Ondersteuning van de inspanningen van de internationale organisaties en actoren van de niet-gouvernementele samenwerking inzake genderintegratie.
- Versterking van de institutionele capaciteiten van DGOS.

(85) De principes van deze strategische pijlers worden hieronder beschreven. De tenuitvoerlegging ervan wordt in detail uitgelegd in het actieplan.

B. Ondersteuning van de inspanningen van de partnerlanden inzake genderintegratie

(86) De partnerlanden⁵⁵ moeten de politieke prioriteiten vastleggen en ten uitvoer leggen. De Belgische Samenwerking ondersteunt hun inspanningen inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen door de genderdimensie te integreren in haar eigen analyses, strategieën, programma's en activiteiten.

1. Integratie van de nationale strategieën voor armoedebestrijding

(87) De ongelijkheden tussen mannen en vrouwen en de oorzaken ervan verschillen van land tot land. De interventies moeten dan ook afgestemd zijn op de specifieke contexten van deze landen.

(88) Armoedebestrijding wordt dé prioriteit inzake verlening van ontwikkelingshulp. De regeringen van meer dan 70 landen zijn momenteel hun eigen Strategisch Kader voor Armoedebestrijding (PRSP) aan het uitwerken.

(89) Binnen de internationale gemeenschap is een ruime consensus aan het groeien over de noodzaak om de formulering van de strategische kaders en de al bestaande planningsinstrumenten in de partnerlanden te ondersteunen. Tot dusver zijn de kwesties inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen slechts ongelijk geïntegreerd in de PRSP's. Er worden evenwel maatregelen overwogen om de lacunes in dit domein op te vullen: diagnose van armoede per geslacht; genderspecifieke analyses bij de vastlegging van de prioritaire beleidsmaatregelen inzake armoedebestrijding; rekening houden met genderspecifieke elementen bij de follow-up en evaluatie van de strategie. Het gaat om een proces dat alle donoren beloofd hebben gezamenlijk te ondersteunen met het oog op lokale toe-eigening, duurzaamheid en samenhang.

2. Integratie van gender in de landenstrategienota's

(90) Om de genderkwesties te kunnen integreren in de landenstrategienota's, zal DGOS voor elk partnerland een samenvattende nota opstellen op basis van de beschikbare informatie en van de recente analyses van internationale organisaties - UNDP, UNICEF, Wereldbank en EU - , andere donorlanden, internationale en lokale NGO's en universiteiten.

(91) Deze gendernota's zullen ook als referentie dienen voor de politieke dialoog met de partnerregeringen en de andere geldschieters, en voor de oriëntaties die zullen worden behouden in het kader van de programmeringsactiviteiten. Ze zullen om de vier jaar bijgewerkt worden.

---

⁵⁵ Partnerlanden:

Afrika: Marokko, Algerije, Burkina Faso, Mali, Niger, Ivoorkust, Benin, Senegal, DR Congo, Rwanda, Burundi, Tanzania, Ethiopië, Uganda, Mozambique, SADC, Zuid-Afrika

Azië: Laos, Vietnam, Cambodja, Bangladesh

Latijns-Amerika: Peru, Bolivia, Ecuador

Nabije Oosten: Palestina

Genderanalyse per land

Ongelijkheden mannen-vrouwen:

- Sociaal-economische rollen van mannen en vrouwen
- Ongelijkheden inzake toegang tot, controle over en gebruik van activa en productiemiddelen
- Ongelijkheden in de menselijke ontwikkelingsindicatoren
- Ongelijkheden inzake inspraak bij politieke beslissingen (nationaal en lokaal)
- Wetten, institutionele kaders en sociaal-culturele praktijken die leiden tot discriminaties of ongelijkheden tussen mannen en vrouwen.

Wettelijk en politiek kader:

- Actieplatform van Peking en nationale plannen
- CEDAW
- Strategie inzake armoedebestrijding en prioriteiten
- Nationale beleidsmaatregelen inzake gelijkheid mannen-vrouwen
- Institutionele regelingen: strategie en plannen van het ministerie voor gelijkheid mannen-vrouwen.

Beleidsmaatregelen en activiteiten van de andere actoren

- Beleidsmaatregelen en activiteiten van de IO's, bilaterale geldschieters en NGO's
- Activiteiten van de lokale actoren: NGO's, netwerken enz.

(92) In elk land zullen de specifieke interventiedomeinen van de Belgische Samenwerking geïdentificeerd worden op basis van de volgende elementen:

- een diagnose van de noodwendigheden en opportuniteiten inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen
- de door het partnerland vastgelegde prioriteiten
- het belang van het (de) interventiedomein(en) voor armoedebestrijding
- het comparatieve voordeel van de Belgische Samenwerking ("added value").

(93) Ook de domeinen zullen worden geselecteerd op basis van de prioritaire sectoren en transsectorale thema's van de Belgische internationale samenwerking, zoals vastgelegd in de wet van mei 1999.

(94) Ter informatie vindt u bijgaand voorbeelden van interventies die DGOS kan organiseren om de gelijkheid tussen mannen en vrouwen te bevorderen.

3. Integratie van gender in de politieke dialoog

(95) Tijdens de politieke dialoog bij formele besprekingen (onder meer bij de politieke oriëntatiezendingen) of informele contacten met de regeringen van de partnerlanden zal DGOS:

- herhalen welk belang ze hecht aan de verschillende verbintenissen die zijn aangegaan op internationaal vlak, en haar wil herhalen om de inspanningen te ondersteunen van de nationale regeringen om de gelijkheid tussen mannen en vrouwen te bevorderen en genderkwesties te integreren in de nationale beleidsmaatregelen en strategieën voor armoedebestrijding;
- erop toezien dat de kwesties inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen op de agenda staan van deze ontmoetingen;

- de regeringen van de partnerlanden aanmoedigen om vertegenwoordigers van vrouwenorganisaties te betrekken bij de dialoog, om samen de meest geschikte interventiemogelijkheden en maatregelen te bepalen.

De integratie van gender in de programmahulp

Bij niet-doelgerichte programmahulp krijgt een partnerland financiële bijdragen, steun aan de betalingsbalans en budgettaire hulp, zonder dat er een rechtstreekse band bestaat met specifieke projecten.

Sectorale programmahulp maakt het mogelijk om de geïntegreerde ontwikkeling van een bepaalde sector te ondersteunen in het kader van een beleid en een programma met eenmalige uitgaven.

De beslissing om programmahulp te verlenen aan een partnerland is gebaseerd op een analyse van de politieke, economische en institutionele context en op een politieke dialoog.

Deze nieuwe vorm van hulp biedt een kans om samen met de partnerregeringen en in overleg met de andere (bilaterale en multilaterale) donoren kwesties te behandelen als: de toewijzing van de middelen en de band tussen rechtvaardigheid, doeltreffendheid en armoedebestrijding, en in dat kader de problemen inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Genderanalyse is daarvoor een nuttige oefening.

Wat de sectorale hulp betreft, moeten de volgende basisprincipes worden toegepast⁵⁶:

- tijdens de politieke dialoog een consensus nastreven tussen de donoren en de nationale partners over het beleid ter bevordering van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen, de doelstellingen en de toe te passen strategieën;
- helpen bij de uitvoering van een genderspecifieke analyse van de sectorale acties op micro-, meso- en macro-economisch niveau, met van bij de start een ruime inspraak van de betrokken partijen;
- de capaciteiten van de gouvernementele instellingen versterken (sectorale instellingen en instellingen die de gelijkheid tussen mannen en vrouwen moeten bevorderen);
- een budgettaire ondersteuning van de sectorale strategieën waarborgen om de ongelijkheden tussen mannen en vrouwen te bestrijden;
- de participatie bevorderen van de organisaties van de civiele maatschappij die ijveren voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen;
- doeltreffende systemen ontwikkelen en gebruiken voor informatiebeheer en follow-up inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen.

4. Integratie van gender in de programmering

(96) De oriëntatie van het samenwerkingsbeleid wordt uitgewerkt onder leiding van DGOS. De attaché stelt een ontwerp op voor een Indicatief Samenwerkingsprogramma (ISP). Het ISP wordt formeel bekrachtigd tijdens een Gemengde Commissie. In dat verband moet de Belgische Samenwerking:

- toezien op de integratie van de genderkwesties in de prioritare interventiesectoren van DGOS in het land;

⁵⁶ Referentiegids over de sectorale benaderingen en de gelijkheid man-vrouw, Werkgroep rond gelijkheid man-vrouw, DAC/OESO, Document DCD/DAC/GEN (2001)

- toezien op de selectie van een ambitieus programma dat in de eerste plaats gelijkheid tussen mannen en vrouwen nastreeft, overeenkomstig de verbintenis die DGOS is aangegaan in het kader van de follow-up van de Conferentie van Peking op het niveau van de federale regering⁵⁷.

5. Integratie van gender in de interventies

(97) De beheerscyclus van de interventies omvat vier fasen: de identificatie, de formulering, de tenuitvoerlegging (uitvoering en follow-up-evaluatie) en de ex post-evaluatie. Tijdens de hele interventiecyclus wordt aandacht besteed aan de kwesties inzake gelijkheid tussen vrouwen en mannen, om op die manier de problemen te analyseren, de doelgroepen en de begunstigden te bepalen, de doelstellingen vast te leggen en de follow-up- en controle-indicatoren te formuleren.

(98) De beslissende fase binnen deze cyclus is de identificatie, waarvoor het partnerland politiek verantwoordelijk is. In dit stadium is het belangrijk om na te gaan of:

- de genderdimensie geïntegreerd is in de referentietermen van de identificatieopdracht.
- het team consultants dat gefinancierd wordt door het studiefonds over de nodige competenties beschikt om zijn opdracht in dit domein tot een goed einde te brengen.
- de opdrachten een beroep kunnen doen op lokale knowhow inzake gender.
- lokale contactpersonen inzake gender geraadpleegd worden.
- de relevantie van de interventies geëvalueerd wordt met behulp van de criteria van het DAC, de zogenaamde “DAC-marker voor gelijkheid mannen/vrouwen”, en ook de risico’s voor een negatieve impact op vrouwen. Is dat risico hoog, dan moet de gedifferentieerde impact op vrouwen en mannen geëvalueerd worden vóór de formulering.

Evaluatie van de relevantie van de interventies⁵⁸

De relevantie van de interventies vanuit de doelstelling van gelijkheid tussen mannen en vrouwen wordt geëvalueerd aan de hand van de volgende classificatie:

Hoofddoelstelling: 2

Belangrijke doelstelling: 1

Niet gericht op de doelstelling: 0

Hoofddoelstelling: de doelstelling van gelijkheid tussen mannen en vrouwen wordt gedefinieerd als fundamenteel bij het ontwerp en de impact van de interventie en als eigen aan het doel van de interventie. Ze kan bepaald worden door te antwoorden op de vraag: “Was de interventie verwezenlijkt zonder die doelstelling?”

Belangrijke doelstelling (bijkomende doelstelling): gelijkheid tussen mannen en vrouwen is weliswaar een belangrijke doelstelling, maar is toch niet de belangrijkste motivatie van de interventie.

De waarde “niet gericht op de doelstelling” - met name gelijkheid tussen mannen en vrouwen - betekent dat de interventie geëvalueerd is op basis van de marker, maar niet als bijdragend tot de doelstelling is beschouwd.

Evaluatie van de impact op vrouwen en mannen

⁵⁷ Ingevolge de beslissing van de Ministerraad van januari 2001 over “gender mainstreaming” in de federale departementen heeft DGOS als eigen strategische as de uitvoering gekozen van minstens één grootschalig “genderprogramma” in elk partnerland.

⁵⁸ Zie definitie van de DAC-Marker voor gelijkheid mannen/vrouwen.

Is het onderzoek van de interventievoorstellen, om hun gedifferentieerde impact op vrouwen en mannen na te gaan, en ze zo nodig te wijzigen, om hun discriminerende effecten te neutraliseren en de gelijkheid tussen vrouwen en mannen te bevorderen.

(99) Tijdens de formulering van de interventie, die contractueel is toevertrouwd aan BTC, is het belangrijk om:

- een vergelijkende analyse uit te voeren van de geslachten (genderanalyse) en genderspecifieke resultaatindicatoren op te stellen;
- een strategie om de resultaten te bereiken inzake gelijkheid tussen de geslachten te integreren in het logisch kader en in het plan voor de tenuitvoerlegging van het project (in de specifieke doelstellingen, tussentijdse resultaten, activiteiten en financiële en menselijke middelen);
- na te gaan of de lokale referentiegroep uit evenveel vrouwen als mannen bestaat.

(100) Ten slotte moet de Gemengde Lokale Overlegstructuur, die de belangen van de Belgische Samenwerking en van het partnerland behartigt, een representatief aantal contactpersonen omvatten inzake gender.

(101) In alle fasen van de cyclus moet een kwaliteitscontrole uitgevoerd worden om na te gaan of de genderdimensie geïntegreerd is in de referentietermen van de opdrachten, de identificatie-, formulerings-, follow-up- en evaluatieverslagen en de eindverslagen van de interventies van de directe bilaterale samenwerking. Deze controle wordt uitgevoerd door de attaché, DGOS en BTC, in de verschillende fasen van de interventiecyclus, met de steun van de Gendercellen van DGOS (identificatie), BTC (formulering en follow-up) en de dienst audit en methoden (evaluatie).

6. Hulp bij de versterking van de capaciteiten op macro-, meso- en microniveau

(102) Bij alle interventies zal, ongeacht het gekozen domein, bijzondere aandacht worden besteed aan de institutionele versterking en de ontwikkeling van de capaciteiten in de partnerlanden, om de genderdimensie te integreren op macro-, meso- en microniveau.

(103) Steun aan de overheidsinstellingen: ondersteuning van de genderintegratie binnen de overheidsinstellingen heeft als doel de bestaande institutionele capaciteiten te versterken. Dat kan gebeuren via financiële of technische bijstand. Bijvoorbeeld:

- Steun aan het ministerie voor Vrouwenzaken bij de tenuitvoerlegging van zijn actieplan
- Steun aan het gendergevoelige macro-economisch beleid door de capaciteiten van de betrokken ministeries te versterken inzake onderzoek van de overheidsuitgaven, om de weerslag van de budgetallocaties na te gaan op mannen en vrouwen en op hun respectieve belangen, behoeften en prioriteiten; en door de verhoging van de capaciteiten te ondersteunen bij de economische planningsdeskundigen, om de weerslag van het economisch beleid te evalueren op mannen en vrouwen, met name op het armoedeniveau, de toegang tot de productiemiddelen en de tewerkstellingsperspectieven.

(104) Steun aan de organisaties van de civiele maatschappij: Vrouwenorganisaties en -netwerken worden steeds talrijker, en hun politieke invloed wordt steeds groter. Ze behartigen de belangen van vrouwen en kunnen op die manier druk uitoefenen om politieke en strategische veranderingen te bevorderen, in het bijzonder in het kader van de uitwerking van de nationale strategieën voor armoedebestrijding. De steun aan die organisaties heeft als doel hun politieke invloed te vergroten rond specifieke thema's waarbij de ongelijkheid tussen vrouwen en mannen het grootst is of waarvoor structurele maatregelen het meest noodzakelijk zijn (zoals reproductieve gezondheidszorg binnen de gezondheidszorg; bestrijding van geweld tegen vrouwen in het kader van de democratisering, de mensenrechten en goed bestuur). Die steun kan verschillende vormen aannemen, met name:

- Opleidingsactiviteiten, inclusief “opleiding van opleiders”, ontwikkeling van leiderschapsvaardigheden en opleiding in de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën.
- Een financiële bijdrage aan hun activiteiten.

(105) Steun aan de organisaties van de basisgemeenschappen, en in het bijzonder de vrouwengroepen, in het kader van de projecten. In de meeste ontwikkelingslanden kunnen vrouwen niet deelnemen aan de besluitvorming, tenzij ze deel uitmaken van een organisatie. Die organisaties zijn over het algemeen informele groepen met gemeenschappelijke belangen. In sommige landen (onder meer Kenia en Uganda) zijn gemengde groepen doeltreffend gebleken⁵⁹. Toch zijn deze groepen meestal georganiseerd per geslacht. Dankzij vrouwengroepen krijgen vrouwen meer zelfvertrouwen en autonomie, omdat ze dan toegang krijgen tot krediet en tot andere diensten waarvan vrouwen alleen geen gebruik kunnen maken.

De Belgische Samenwerking zal de ontwikkeling en de versterking van de capaciteiten van vrouwenorganisaties in de basisgemeenschappen ondersteunen, zodat ze hun problemen kunnen opsporen, de oplossingen kunnen analyseren en beslissingen kunnen nemen over wat de prioriteiten zijn voor de gemeenschap. Die ondersteuning kan verschillende vormen aannemen, zoals:

- alfabetisering en opleiding (onder meer in beheer), met het oog op kennisverwerving;
- de promotie van verenigingen, groepen of netwerken, zodat ze kunnen uitgroeien tot zelfstandige en leefbare organisaties en zo mogelijk hun invloed kunnen uitbreiden tot buiten de gemeenschap.

7. Coördinatie en strategische partnerschappen met de andere actoren

(106) De Belgische Samenwerking zal zich in de partnerlanden invoegen in coördinatiemechanismen en strategische partnerschappen rond gender, samen met internationale organisaties, de EU, de andere donorlanden en de NGO's, om samen de inspanningen van de partnerlanden te ondersteunen inzake armoedebestrijding en gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Of het nu gaat om de Europese coördinatie, rondetafels of adviesgroepen, de coördinatiemechanismen vermijden dat er middelen verspild worden door overlapping van activiteiten, verhogen de samenhang tussen de interventies en waarborgen een maximale doeltreffendheid en synergie. Bovendien versterken ze de politieke dialoog met de regeringen en de mechanismen voor overleg met de organisaties van de civiele maatschappij. Er worden zowel partnerschappen gezocht op analyse-niveau als op politiek en operationeel niveau.

C. Ondersteuning van de inspanningen van de internationale organisaties en actoren van de niet-gouvernementele samenwerking inzake genderintegratie

(107) Een groot deel van de officiële Belgische hulp gaat via internationale organisaties (via de multilaterale samenwerking) en niet-gouvernementele organisaties (via de “indirecte” samenwerking). Het is belangrijk erop toe te zien dat de organisaties ook de genderdimensie integreren in hun beleid, programma's en activiteiten.

1. Integratie van gender in de multilaterale samenwerking

(108) De multilaterale samenwerking omvat de samenwerking met die groepen partners:

- de Europese Unie;
- de 22 internationale organisaties die bij Koninklijk Besluit zijn aangewezen als partners van de multilaterale samenwerking. Bij de selectie van die organisaties heeft gender een rol gespeeld,

---

⁵⁹ Bij gemengde groepen is het belangrijk dat mannen en vrouwen (ook de meest kansarme vrouwen) in gelijke mate mee kunnen beslissen over de prioriteiten voor de gemeenschap en over de ontwikkelingsoriëntaties. De minst begunstigde groep moet vertegenwoordigd zijn door minstens één derde van de deelnemers.

en wel op twee manieren: door gespecialiseerde VN-agentschappen te kiezen waarvan bekend is dat ze het principe van gelijkheid tussen mannen en vrouwen toepassen, en door het UNFPA en UNIFEM te selecteren, omwille van hun specifieke doelstellingen;

- 5 VN-instellingen en -organen waaraan DGOS een bijdrage betaalt waarvan het bedrag bepaald wordt aan de hand van een verdeelsleutel.

(109) Naast hun operationele activiteiten spelen de internationale organisaties een katalyserende en normatieve rol, door mee de internationale ontwikkelingsagenda te bepalen inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Ze stellen normen op en stellen methodologische instrumenten voor. De Belgische Samenwerking voert een actieve multilaterale strategie en kiest daarbij als partnerorganisaties van haar multilaterale samenwerking organisaties waarvan het mandaat en de activiteiten beantwoorden aan haar eigen prioriteiten en die bewijzen dat ze goed werk leveren.

(110) In dat kader zal DGOS:

- erop toezien dat de genderdimensie geïntegreerd is in de evaluatiecriteria voor de partnerorganisaties;
- ervoor zorgen dat de institutionele balansen en de evaluaties van de organisaties rekening houden met gelijkheid tussen mannen en vrouwen;
- er in het kader van haar deelname aan de raden van bestuur en de beheersorganen van de internationale organisaties naar streven om deel uit te maken van thematische allianties met andere ledenlanden, om samen gendergevoelige beleidsmaatregelen, strategieën en interventies te kunnen promoten;
- het Belgische standpunt voorbereiden over documenten die genderkwesties bevatten;
- gelijkheid tussen mannen en vrouwen op de agenda plaatsen van de jaarlijkse bilaterale vergaderingen met de partnerorganisaties;
- de programma's en benaderingen blijven steunen inzake gender - onder meer via toegewezen bijdragen - waarvoor bepaalde organisaties over een comparatief voordeel beschikken;
- er in het kader van het partnerschap met de Europese Unie op toezien dat de genderdimensie geïntegreerd is in de dossiers die worden voorgelegd aan de Raad⁶⁰, via het Coreper, en worden voorbereid door de werkgroepen en comités van de Raad.

2. Integratie van gender in de indirecte samenwerking

(111) DGOS ondersteunt met subsidies de inspanningen van tal van actoren van de niet-gouvernementele samenwerking: de erkende NGO's of hun federaties; de Association pour la Promotion de l'Education et de la Formation à l'Etranger (APEFE) en de Vlaamse Vereniging voor Ontwikkelingssamenwerking en Technische Bijstand (VVOB); de Conseil Interuniversitaire de la Communauté Française (CIUF) en de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR), en wetenschappelijke instellingen. Sinds 1997 is de indirecte samenwerking hervormd, met als hoofddoel alle samenwerkingsactoren te responsabiliseren. DGOS verleent meestal hulp op basis van programmavoorstellen voor vijf jaar en van jaarlijkse plannen met een bondige beschrijving van de voorgestelde activiteiten. De indirecte actoren worden uitgenodigd - maar niet gedwongen - om hun inspanningen te concentreren op de sectoren en partnerlanden van de gouvernementele samenwerking.

---

⁶⁰ De samenwerking heeft in de eerste plaats betrekking op de Ontwikkelingsraad, maar kan ook betrekking hebben op punten die worden voorgelegd aan de andere Raden, met name de Raden Algemene Aangelegenheden, ECOFIN en Budget.

(112) Sommige actoren hebben strategieën en procedures uitgewerkt inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen, en hebben op dat vlak heel wat ervaring opgedaan.

(113) In dit kader zal DGOS:

- ervoor zorgen dat de organisaties over de institutionele capaciteit beschikken om de doelstellingen van gelijkheid tussen mannen en vrouwen te integreren in hun strategieën en procedures;
- de kwesties inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen behandelen tijdens de politieke dialoog;
- gelijkheid tussen mannen en vrouwen integreren in de evaluatiecriteria van de vijfjarenprogramma's;
- er in de mate van het mogelijke voor zorgen dat er in de comités voor de evaluatie van de vijfjarenprogramma's een genderdeskundige zit.

3. Integratie van gender in humanitaire hulp en conflictpreventie

(114) Humanitaire hulp (inclusief voedselhulp, noodhulp en wederopbouw hulp op korte termijn na conflicten of menselijke rampen) en hulp bij conflictpreventie verlopen via internationale organisaties en/of Belgische en lokale NGO's. Deze hulp wordt over het algemeen verleend na interventievoorstellen van deze organisaties⁶¹.

(115) In dit kader zal DGOS:

- ervoor zorgen dat de organisaties over de institutionele capaciteit beschikken om de doelstellingen van gelijkheid tussen mannen en vrouwen te integreren in hun strategieën en procedures;
- de kwesties inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen behandelen tijdens de politieke dialoog of de bilaterale vergaderingen met deze organisaties;
- gelijkheid tussen mannen en vrouwen integreren in de evaluatiecriteria van de programma's/activiteiten.

D. Versterking van de institutionele capaciteiten van DGOS

(116) Om de inspanningen van haar partners doeltreffender te kunnen ondersteunen, zal DGOS haar competenties inzake integratie van gelijkheid tussen mannen en vrouwen in haar werk versterken door de ontwikkeling van instrumenten, opleiding en sensibilisering, technische bijstand en het verzamelen van informatie. Het gaat om een geleidelijk proces dat al het personeel een gendergevoelige aanpak en dito werkmethoden moet aanreiken. In dit verband zal een nauwe samenwerking nagestreefd worden met BTC en de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling. Verder zal DGOS nagaan of het haalbaar is om gender te integreren in haar budget.

1. Ontwikkeling van instrumenten

(117) In de instructiebundels / procedurehandleidingen en methoden zijn de kwesties inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen geïntegreerd in de methoden die het personeel van de

---

⁶¹ Behalve als het gaat om humanitaire hulp in het kader van de Conventie over Voedselhulp van 1999 en met naleving van de akkoorden met de Europese Unie.

Samenwerking moet volgen. Toch zijn er onvoldoende instrumenten om het personeel - zowel in de zetel als op het terrein - te helpen om deze procedures en methoden in de praktijk te brengen.

- Er zullen instrumenten ontwikkeld worden om te voldoen aan de specifieke eisen van het personeel (zoals evaluatieroosters, korte samenvattingen en indicatoren).
- De dienst audit en methoden van DGOS zal een systeem uitwerken voor de follow-up en de evaluatie van de vooruitgang inzake genderintegratie op institutioneel niveau.

2. Opleiding en sensibilisering

(118) De integratie van kwesties inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen in de samenwerking hangt in de eerste plaats af van de houding en de competenties van alle actoren, in het bijzonder van het personeel van de Samenwerking, zowel in de zetel als op het terrein. De sensibilisering en de periodieke opleiding van het personeel zijn van essentieel belang voor de tenuitvoerlegging van de strategie.

- DGOS en BTC zullen doelgerichte en periodieke opleidingsacties organiseren. De opleiding is in de eerste plaats bestemd voor de vertegenwoordigers van DGOS en BTC (samenwerkingsattachés en permanente vertegenwoordigers) in de partnerlanden, gezien hun toegenomen verantwoordelijkheden.
- Daarnaast zullen er regelmatig sensibiliseringsacties gevoerd worden binnen DGOS, BTC en het Departement Buitenlandse Zaken, zoals informele infosessies over proefprojecten of -initiatieven inzake integratie van de problematiek van gelijkheid tussen mannen en vrouwen.

3. Technische bijstand

(119) De Gendercellen van DGOS en BTC blijven hun expertise aanbieden aan de verschillende diensten, met het oog op de integratie van gender in hun activiteiten. Ze brengen advies uit, formuleren aanbevelingen en coördineren de opleidings- en sensibiliseringsactiviteiten. Hun advies is vereist voor programma's en projecten die gelijkheid tussen mannen en vrouwen als hoofddoel hebben, ongeacht of ze vallen onder de bilaterale of multilaterale samenwerking of onder andere samenwerkingsvormen.

(120) Afhankelijk van de behoeften kan er voor de voorbereiding van de genderanalyses per land, de ontwikkeling van analyse-instrumenten en de medewerking aan thematische evaluatieopdrachten een beroep worden gedaan op externe genderdeskundigen.

4. Verzameling en verspreiding van informatie en goede praktijken

(121) De beschikbare informatie over de methoden en goede praktijken van DGOS en andere ontwikkelingsactoren inzake genderintegratie zal worden verzameld, geconsolideerd en verspreid binnen DGOS én extern, via haar website, haar publicaties en de audiovisuele reportages die ze subsidieert.

5. Versterking van de synergieën op institutioneel niveau

(122) De bestaande synergieën en de actiecomplementariteit tussen de gendercellen van DGOS, BTC en de CVO zullen worden versterkt door regelmatig vergaderingen te organiseren met vertegenwoordigers van de andere algemene directies van DGOS.

6. Integratie van gender in het budget van DGOS

(123) De genderspecifieke analyse van de budgetten is een hulpmiddel om na te gaan in welke mate de politieke doelstelling van gelijkheid tussen mannen en vrouwen tot uiting komt in het budget. Deze analyse omvat onder meer een overzicht van de uitgegeven bedragen, de uitgavencategorieën en de bijdrage van die uitgaven tot de doelstelling van gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Op die manier kunnen er budgettaire processen worden opgestart die rekening houden met genderspecifieke elementen en waarborgen dat er rekening wordt gehouden met de impact van de budgettaire keuzen op mannen en vrouwen.

(124) De eerste pogingen tot dit soort analyse werden uitgevoerd in de jaren 80. Australië was het eerste land dat het toepaste, gevolgd door Barbados, Zuid-Afrika, Tanzania, Canada en Frankrijk. Momenteel maken meer dan 40 landen er gebruik van.

(125) In het kader van de follow-up van de internationale conferentie over “Gender responsive budgeting” in november 2001 werd aanbevolen om de haalbaarheid van dit soort analyse na te gaan in een aantal departementen van de federale regering, waaronder DGOS⁶². Deze oefening moet een antwoord bieden op de vraag: komen de verbintenissen van DGOS inzake vermindering van de ongelijkheden tussen mannen en vrouwen tot uiting in de feiten, d.m.v. voldoende en adequate middelen?

E. Hinderpalen en opportuniteiten voor de tenuitvoerlegging van de strategie

1. Hinderpalen

(126) In de partnerlanden:

- *Wettelijke.* Niet alle partnerlanden hebben de belangrijke internationale verdragen, zoals CEDAW, geratificeerd. In dat geval zal de Belgische Samenwerking deze kwestie op de agenda plaatsen van de politieke dialoog.
- *Politieke.* De kwesties inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen zijn op ongelijke wijze geïntegreerd in de nationale beleidsmaatregelen en strategieën voor armoedevermindering. In de landen waar die integratie relatief zwak is, hebben de politieke dialoog en de ondersteuning van de capaciteiten van de instellingen en vrouwenorganisaties en -netwerken een groter belang.
- *Sociaal-culturele.* De sociaal-culturele factoren die specifiek zijn voor de partnerlanden kunnen een beleid dat gelijkheid tussen mannen en vrouwen nastreeft in bepaalde domeinen in de weg staan. Zo zijn bepaalde praktijken om religieuze of culturele redenen discriminerend voor vrouwen. In dat geval is het, in plaats van hulp te koppelen aan niet-discriminatie, beter om via politieke dialoog en steun aan de internationale debatten, onder meer in het kader van de

---

⁶² In het kader van de voortzetting van de werkzaamheden van de “cel gender mainstreaming” in 2002 keurde de Ministerraad van 8 maart 2002 de oprichting goed van een interdepartementale werkgroep voor gendergevoelige budgetanalyse.

Verenigde Naties, een gunstig klimaat te scheppen voor verandering en druk uit te oefenen op de regeringen.

- *Institutionele*. Het gebrek aan menselijke middelen en competenties inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen kan eveneens een hinderpaal vormen bij de tenuitvoerlegging van een gendergevoelig beleid. In dat geval moet de Belgische Samenwerking de capaciteiten helpen te versterken via financiële of technische hulp.

(127) In België:

De hinderpalen zijn vooral van *institutionele* aard:

- *Human resources*: Het aantal personen dat werd toegewezen aan de gendercel van DGOS varieerde tussen één halftijdse en drie voltijdse werknemers. Dat stond de follow-up van de acties in de weg en leidde tot institutioneel geheugenverlies. Bij BTC kan de vrouwelijke genderadviseur slechts 50 % van haar tijd besteden aan gender. Ten slotte beschikken de vertegenwoordigingen van DGOS en BTC in de partnerlanden niet over genderexpertise, in tegenstelling tot andere donoren. Vandaar dat het actieplan moet worden aangepast aan de human resources, die kunnen variëren in de tijd. DGOS wordt in het algemeen geconfronteerd met een gebrek aan geschikte menselijke middelen. Het weinige personeel moet verschillende doelstellingen nastreven die soms onverzoenbaar lijken, zoals die inzake milieu en inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Ten slotte blijven mannen nog altijd ruimschoots in de meerderheid in onze vertegenwoordigingen op het terrein. Er is dan ook nog heel wat werk te doen om meer vrouwen de kans te bieden op een loopbaan in het buitenland.
- *“Institutionele cultuur” van DGOS*: DGOS heeft een verticale structuur die gebaseerd is op de algemene directies en de coördinatie en het nastreven van gemeenschappelijke doelstellingen niet bevordert. Toch fungeert het Interdirectieforum van DGOS in principe als verbindingspunt, wat bijzonder nuttig is voor transversale thema's als gender. Dat mechanisme zou meer gevaloriseerd moeten worden. Net als de meeste andere ontwikkelingsactoren heeft DGOS een cultuur van kwantitatieve resultaten (uitbetalingen) in tegenstelling tot kwalitatieve resultaten (duurzame ontwikkeling).
- *Gebrek aan samenhang tussen de diverse actoren en niveaus van de Belgische Samenwerking (verschillende ministeries, gewesten, gemeenschappen)*. Elke actor heeft zijn eigen beleid, strategieën en activiteiten inzake ontwikkelingssamenwerking, zonder dat er een mechanisme bestaat om de samenhang en de complementariteit ervan te waarborgen.
- *Gebrek aan een systeem om lessen te trekken uit het verleden*. Evaluatie maakt momenteel geen deel uit van de interventiecyclus. Ze gebeurt alleen selectief en ex post. Er moet dringend een interne en externe evaluatiedienst opgericht worden. De beslissing daarover is genomen, maar nog niet uitgevoerd. Het genderspect moet aanwezig zijn in de hele evaluatieaanpak.

2. Opportuniteiten

- *Gunstig internationaal klimaat*: op internationaal vlak wordt gelijkheid man-vrouw erkend als een strategische doelstelling voor armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling.
- *Wettelijk kader*: in België is de integratie van de genderdimensie in de internationale samenwerking voortaan wettelijk verplicht.

- *Politiek engagement van de ontwikkelingslanden:* door het toenemend bewustzijn van de rol van vrouwen bij ontwikkeling en van de verbintenissen die zijn aangegaan tijdens internationale conferenties, hebben heel wat ontwikkelingslanden nationale beleidsmaatregelen en actieplannen goedgekeurd ter bevordering van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen.
- *Invloed van de civiele maatschappij in het Noorden en het Zuiden, en in het bijzonder van de vrouwengroepen en netwerken:* naar aanleiding van de internationale conferenties hebben de bestaande netwerken zich versterkt. Ze zijn beter georganiseerd en treden op als pressiegroepen, zowel internationaal als nationaal (landen uit het Noorden en het Zuiden), om invloed uit te oefenen op het beleid. Het dynamisme van de vrouwenbewegingen in de partnerlanden, de solidariteitsmechanismen en de lokale impuls voor verandering bieden een goede basis voor dialoog en voor de identificatie van initiatieven voor ontwikkelingssamenwerking om de gelijkheid tussen mannen en vrouwen te bevorderen.
- *Versterking van de genderexpertise:* de genderexpertise heeft zich de voorbije jaren sterk ontwikkeld, zowel in het Noorden als in het Zuiden.

IV. SAMENHANG MET DE ACTIVITEITEN VAN DE ANDERE ACTOREN

(128) Het Belgische beleid inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen sluit aan bij de in Peking aangegane verbintenissen, de verklaring van de topbijeenkomst van het DAC in 1995 en de EU-resoluties, die van gelijkheid tussen mannen en vrouwen een essentiële ontwikkelingsdoelstelling maken. De in die strategienota aanbevolen strategie hangt samen met de strategieën van de andere ontwikkelingsactoren, die allemaal dezelfde verbintenissen zijn aangegaan en dezelfde geïntegreerde aanpak voorstaan. Die samenhang wordt trouwens versterkt in het kader van de werkzaamheden van de groepen genderdeskundigen van het DAC en de Europese Unie. De doelstellingen en strategieën van de belangrijkste actoren worden hieronder in het kort beschreven.

A. Europese Unie

(129) De integratie van de genderdimensie is een basisprincipe van het communautaire ontwikkelingsamenwerkingsbeleid, dat bepaalt dat de genderdimensie moet worden beschouwd als een transectoraal thema en moet worden geïntegreerd in alle ontwikkelingsinitiatieven⁶³.

(130) De communautaire kaderstrategie inzake gendergelijkheid (2001-2005) COM (2000) 335 van juni 2000 biedt een actiekader waarin alle communautaire activiteiten bijdragen tot hetzelfde doel: de ongelijkheden wegwerken en gelijkheid tussen mannen en vrouwen bevorderen. Alle diensten van de Commissie moeten hun beleid aanpassen (integratie van de genderdimensie) en/of specifieke acties organiseren voor vrouwen. In dit verband bereiden de diverse diensten jaaractieprogramma's voor.

(131) De belangrijkste verordeningen en akkoorden inzake ontwikkelingssamenwerking (MEDA-verordening van 2000, ALA-verordening van 1992, partnerschapsovereenkomst ACS-EU, Cotonou, 2000) bevatten bepalingen ten gunste van de integratie van gelijkheid tussen mannen en vrouwen⁶⁴.

(132) De groep genderdeskundigen van de EU-lidstaten, waarvan het secretariaat waargenomen wordt door de eenheid gender van het Directoraat-Generaal Ontwikkeling van de Commissie, komt ongeveer om de 18 maanden samen. Ze heeft als taak de beleidsmaatregelen en strategieën voor genderintegratie te ondersteunen in de ontwikkelingssamenwerking en de samenhang ervan te bevorderen.

B. Het Ontwikkelingshulpcomité (DAC) van de OESO

(133) Het DAC van de OESO is het belangrijkste forum/instrument voor de coördinatie van het ontwikkelingsbeleid van de bilaterale donoren. Overeenkomstig het Actieprogramma van Peking en de principeverklaringen van het DAC heeft het DAC gelijkheid tussen mannen en vrouwen en de versterking van de macht van vrouwen opgenomen in de partnerschapsstrategieën die het in 1996 heeft vastgelegd.

---

⁶³ COM (2000) 212 van 26.4.2000

⁶⁴ Artikel 31 van het akkoord van Cotonou vraagt positieve acties en de integratie van de genderaanpak in alle niveaus van de ontwikkelingssamenwerking, onder meer in de macro-economische beleidsmaatregelen, strategieën en operaties.

(134) De groep deskundigen van het DAC over gelijkheid man-vrouw bevat deskundigen van de OESO-lidstaten en waarnemers (waaronder de Wereldbank). Ze heeft een reeks actieprincipes uitgewerkt om vooruitgang te boeken bij de doelstellingen die het DAC van de OESO en het Actieplatform van Peking hebben vastgelegd om de gelijkheid tussen mannen en vrouwen te bevorderen⁶⁵.

(135) De strategie die is voorgesteld voor de Belgische Samenwerking beantwoordt, net als die van de andere landen die lid zijn van het DAC, aan deze actieprincipes.

C. De Wereldbank en de Regionale Ontwikkelingsbanken

(136) Het beleid van de Wereldbank is erop gericht de ongelijkheden tussen de geslachten te verminderen en de participatie van vrouwen aan de economische ontwikkeling te bevorderen in het kader van haar strategie voor armoedevermindering. In 2001 publiceerde de Bank een rapport onder de titel *Engendering Development through Gender Equality in Rights, Resources and Voices*. Dit rapport heeft als basis gediend voor de nieuwe strategie *Integration gender into the World Bank's work – a strategy for action*, die in september 2001 werd goedgekeurd door de Raad van Bestuur van de Bank. De strategie van de Bank voor de integratie van de genderdimensie is gebaseerd op een analyse van de genderkwesties in de ledenlanden.

(137) De Afrikaanse Ontwikkelingsbank, de Aziatische Ontwikkelingsbank en de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank hebben beleidsmaatregelen en doelstellingen goedgekeurd om vrouwen meer economische kansen te geven en de barrières voor hun economisch en sociaal welzijn uit de weg te ruimen. Het beleid wordt gerechtvaardigd op basis van de criteria doeltreffendheid, rechtvaardigheid en armoedevermindering. De aanpak is in de eerste plaats gebaseerd op de integratie van de genderdimensie in de hulpverlening. Het is daarbij de bedoeling het statuut van vrouwen te verbeteren door hun sociale en economische bijdrage tot ontwikkeling te vergroten.

D. UNIFEM

(138) UNIFEM, het Vrouwenfonds van de Verenigde Naties, is een partnerorganisatie van de Belgische Samenwerking.

UNIFEM werd opgericht in 1976 door een resolutie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. UNIFEM is een zelfstandige organisatie die samenwerkt met het Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties (UNDP). Het heeft als opdracht: (a) vernieuwende en experimentele activiteiten te ondersteunen ten gunste van vrouwen die beantwoorden aan de nationale en regionale prioriteiten; (b) als katalysator te fungeren en de deelname van vrouwen te waarborgen aan ontwikkelingsactiviteiten, in de mate van het mogelijke in het stadium van de pre-investering; (c) een vernieuwende en katalyserende rol te vervullen in het algemene samenwerkingsnetwerk van de Verenigde Naties om ontwikkeling te bevorderen.

---

⁶⁵ Richtlijnen van het DAC voor gelijkheid mannen/vrouwen en de versterking van de macht van vrouwen in de Ontwikkelingssamenwerking, OESO, 1998.

V. ACTIEPLAN

(139) Het actieplan omvat de activiteiten die noodzakelijk zijn voor de tenuitvoerlegging van de strategie. Toch moeten we benadrukken dat een strategie niet statisch is: ze biedt een kader voor permanente reflectie en moet kunnen worden ontwikkeld en verbeterd op grond van nieuwe ervaringen en inzichten. Het actieplan moet ook een flexibel instrument blijven dat kan worden aangepast aan nieuwe prioriteiten en aan de beschikbare middelen voor de tenuitvoerlegging ervan. Elk jaar wordt een gedetailleerd actieplan voorbereid met een tijdschema en resultaatindicatoren.

1. Actieplan

Elementen van de strategie	Activiteiten
Ondersteuning van de inspanningen van de partnerlanden inzake genderintegratie	<ul style="list-style-type: none"> - Genderanalyse in elk partnerland - Evaluatie van de integratie van gender in de landenstrategienota's - Gender op de agenda van de politieke dialoog - Gedifferentieerde analyse per geslacht, in samenhang met alle interventies in het kader van de projecten en programma's van de directe bilaterale samenwerking - Deelname van personen die over genderexpertise beschikken aan de identificatie/formulering - Evaluatie van de relevantie van de interventies (op basis van de DAC-criteria) en van het risico van een negatieve impact op vrouwen - Integratie van gender in het logische kader en de planning (genderspecifieke gegevens en indicatoren) - Ontwikkeling van een follow-up- en evaluatiemethode voor de integratie van genderkwesties - Thematische evaluatie ex post - Thematische coördinatie met andere actoren
Ondersteuning van de internationale en niet-gouvernementele organisaties inzake genderintegratie	<p><u>Multilaterale samenwerking:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Gender geïntegreerd in de evaluatiecriteria van de internationale partnerorganisaties en hun programma's - Voorbereiding van het Belgische standpunt over documenten met betrekking tot gender - Gender op de agenda van de jaarlijkse bilaterale bijeenkomsten met de internationale partnerorganisaties <p><u>Indirecte samenwerking:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Gender geïntegreerd in de evaluatiecriteria van de organisaties en hun programma's - Gender op de agenda van de politieke dialoog - Deelname van een genderdeskundige aan de comités voor evaluatie van de programma's

	<p><u>Humanitaire hulp, conflictpreventie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Gender geïntegreerd in de evaluatiecriteria van de internationale organisaties en niet-gouvernementele organisaties, en hun programma's - Gender op de agenda van de politieke dialoog
<p>Versterking van de institutionele capaciteiten van DGOS</p>	<p><u>Instrumenten:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Ontwikkeling van instrumenten die tegemoetkomen aan de behoeften van elke Directie (evaluatiecriteria, korte samenvatting, indicatoren) - Uitwerking van een methode voor de evaluatie van de integratie van gender op institutioneel niveau <p><u>Opleiding:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Opleidingsprogramma's die afgestemd zijn op de behoeften - Jaarlijkse opleiding van de attachés en de permanente vertegenwoordigers van BTC <p><u>Sensibilisering:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Driemaandelijkse infosessies over gender <p><u>Informatie en goede praktijken</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Follow-up van de internationale reflectie over gender (Deelname aan de werkgroepen van het DAC, EU, VN-vergaderingen, nationale en internationale seminaries over gender) - Verzamelde en verspreide informatie (informatienota's, website van DGOS, publicaties) <p><u>Technische bijstand:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Adviezen, aanbevelingen en dienstenaanbod van de gendercellen voor de ondersteuning van genderintegratie - Adviezen vereist voor elk programma en project waarvan het hoofddoel gelijkheid mannen-vrouwen is <p><u>Versterking van de synergieën op institutioneel niveau:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Periodiek overleg tussen de gendercel van DGOS, BTC, de CVO en andere directies van DGOS <p><u>Genderspecifieke budgetanalyse (DGOS):</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Deelname van DGOS aan de interdepartementale werkgroep over dit thema (cel gender mainstreaming) - Uitvoering van de aanbevelingen

2. Menselijke en financiële middelen

Menselijke middelen

(140) De gendercel van DGOS heeft als taak het gelijkekansenbeleid voor vrouwen en mannen te ondersteunen in de internationale samenwerking en de integratie van dit thema te bevorderen op alle niveaus.

De gendercel van DGOS is toegevoegd aan de Directie Strategieën (D20). Ze omvat twee voltijdse contractuele personeelsleden - waaronder één “deskundige met bijzondere bekwaamheden”⁶⁶ en één persoon die verbonden is aan het secretariaat van de CVO - en één statutaire adjunct-adviseur⁶⁷.

(141) Door haar institutionele positie is de gendercel een thematische cel. Ze speelt een katalyserende, ondersteunende en adviserende rol en delegeert daarbij verantwoordelijkheden. Om die rol te vervullen, volgt ze de internationale reflectie over het thema (internationale conferenties en seminars, vergaderingen van de groepen “genderdeskundigen” van het DAC en van de Europese Unie), verzamelt en analyseert ze documenten over gender, bereidt ze adviezen voor, ontwikkelt ze instrumenten en hulpmiddelen en stelt ze activiteitenverslagen op. Haar werk, en in het algemeen het beleid en de acties voor de integratie van de man-vrouwproblematiek in ontwikkeling, worden ondersteund door de activiteiten en initiatieven van de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling.

(142) De (statutaire) genderadviseur van BTC heeft als taak na te gaan of de genderdimensie geïntegreerd wordt in alle activiteiten van BTC. Ze maakt deel uit van de Directie Operaties. Sinds maart 2002 besteedt ze nog slechts 50 % van haar tijd aan “gender”. Ze vervult ook een katalyserende en ondersteunende rol. Ze ziet in het bijzonder toe op de integratie van de genderdimensie in de formulering en tenuitvoerlegging van de bilaterale projecten die worden toevertrouwd aan BTC.

(143) De genderadviseur van het Kabinet van de Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking is verantwoordelijk voor de genderkwesties binnen het Kabinet en adviseert de Staatssecretaris in dit domein.

(144) De Commissie Vrouwen en Ontwikkeling (CVO) is een adviesstructuur die is ondergebracht bij de Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking. Twee personeelsleden van DGOS zijn er effectief lid van. Er is voor gezorgd dat de Commissie ook mannelijke deskundigen bevat. Toch is er een afwijking gevraagd moeten worden van de wettelijke norm van minstens 1/3 leden van elk geslacht. De gendercel van DGOS neemt het Secretariaat van de CVO waar. Naast haar functies van advies en sensibilisering van de publieke opinie ondersteunt de Commissie de genderintegratie op institutioneel vlak via de activiteiten van haar werkgroepen, die uit deskundigen bestaan.

Financiële middelen

(145) DGOS heeft gekozen voor een aanpak van “budgettaire mainstreaming” en beschikt dan ook niet over een specifieke budgetlijn ter ondersteuning van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen, met uitzondering van de bijdrage die jaarlijks wordt toegekend aan de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling. Toch kan DGOS een beroep doen op bestaande budgetlijnen, met name voor opleidingsactiviteiten of de aanwerving van consultants.

---

⁶⁶ sinds juni 2001

⁶⁷ sinds januari 2002

VI. VERWACHTE IMPACT

A. Een bijdrage tot de globale doelstelling: gelijkheid tussen mannen en vrouwen

(146) De globale doelstelling van de strategie bestaat erin bij te dragen tot de gelijkheid tussen mannen en vrouwen en tot de zelfredzaamheid van de vrouwen in de ontwikkelingslanden. Deze betrachting maakt deel uit van de millenniumontwikkelingsdoelstellingen. Gelijkheid tussen mannen en vrouwen hangt ook samen met de andere millenniumdoelstellingen, waarvoor een reeks indicatoren zijn uitgewerkt. De vooruitgang op middellange termijn van de partnerlanden inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen kan gemeten worden met behulp van die globale indicatoren⁶⁸. Het spreekt vanzelf dat de specifieke bijdrage van de Belgische Samenwerking tot gelijkheid tussen mannen en vrouwen in de partnerlanden niet kan worden gemeten aan de hand van die indicatoren. België is een klein donorland, en zijn hulp vormt slechts een kleine fractie van de totale hulp.

(147) De Europese Commissie heeft een werkgroep opgericht om richtlijnen op te stellen voor de definitie van ontwikkelingsindicatoren, in overleg met de lidstaten, om op die manier de doeltreffendheid van de sectorale beleidsmaatregelen te meten. DGOS en de CVO zijn overigens in mei 2002 begonnen met intern en extern overleg om indicatoren te selecteren en te definiëren waarmee de resultaten (outcome) en de impact kunnen worden gemeten van de Belgische ontwikkelingsstrategie inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Die werkgroepen zijn het erover eens dat men zich moet beperken tot een gering aantal essentiële indicatoren die duidelijk gedefinieerd worden en tegen een lagere kostprijs en op een betrouwbare manier kunnen worden gemeten.

B. Een betere integratie van gender in de Belgische internationale samenwerking

(148) De specifieke doelstelling van de strategie is de integratie van gender in de Belgische internationale samenwerking, zowel transversaal als longitudinaal. De vooruitgang op dat vlak kan worden gemeten door de stijging van het percentage relevante interventies op basis van de marker “gelijkheid mannen/vrouwen” van het DAC, met 2002 als referentiejaar.

(149) Een stijging van het percentage relevante interventies zal in de eerste plaats afhangen van een verbetering van de methoden, de capaciteiten en de competenties van de Samenwerking op het vlak van genderintegratie.

(150) De resultaatindicatoren die de diverse operationele partners (BTC, NGO's en internationale organisaties) vastleggen in het stadium van de formulering, zullen het mogelijk maken om de gevolgen op korte en middellange termijn na te gaan van de interventies op de gelijkheid tussen mannen en vrouwen. De bijzondere evaluator zal thematische evaluaties ex post uitvoeren.

---

⁶⁸ “World Development Indicators”. U vindt ze terug op de site www.developmentgoals.org

Bijlagen

1. DAC-marker voor gelijkheid mannen/vrouwen

GELIJKHEID MANNEN/VROUWEN, INCLUSIEF DE BIJDRAGE VAN VROUWEN TOT ONTWIKKELING (WID)

DEFINITIE

Gelijkheid mannen/vrouwen als doelstelling van ontwikkeling en ontwikkelingshulp beoogt mannen en vrouwen in de begunstigde landen gelijke voordelen, middelen en kansen te bieden. De ongelijkheden tussen mannen en vrouwen kunnen worden verminderd door:

- (a) gelijkheid mannen/vrouwen te integreren in alle inspanningen op het vlak van ontwikkelingssamenwerking; **en/of**
- (b) positieve acties ter bevordering van de gelijkheid mannen/vrouwen, met onder meer specifieke activiteiten voor vrouwen.

AANVAARDINGS-CRITERIA

- (a) Gelijkheid mannen/vrouwen en/of de bijdrage van vrouwen tot ontwikkeling (WID) wordt uitdrukkelijk vermeld in de documentatie over de activiteit; **en**
- (b) Er is een studie uitgevoerd ter bevordering van de gelijkheid mannen/vrouwen, afzonderlijk of als integraal onderdeel van de standaardprocedures. Daaruit is gebleken dat de gelijkheid en/of de bijdrage van vrouwen tot ontwikkeling (WID) moeten worden bevorderd; **en**
- (c) Er is een studie ter bevordering van de gelijkheid mannen/vrouwen ingevoegd in het ontwerp van de activiteit, zodat de activiteit voldoet aan één of meer van de volgende criteria:

- De strategieverschillen per geslacht en het follow-upplan worden geïntegreerd in de activiteit en komen tot uiting in het budget van de activiteit.
- Er zijn specifieke middelen vastgelegd om vrouwen te helpen de hinderpalen te overwinnen voor hun volledige deelname aan de activiteit.
- Er zijn specifieke middelen opgenomen om het resultaat van de activiteit billijk te verdelen tussen mannen en vrouwen.
- Er zijn betrouwbare impactindicatoren per geslacht ontwikkeld - of ze zullen ontwikkeld worden - voor de follow-up en de evaluatie.
- De kennis over gelijkheidskwesties wordt gebruikt bij het ontwerp, de uitvoering en de follow-up van de activiteit.
- Op alle niveaus en in alle fasen heeft er overleg plaats over het probleem van de gelijkheid mannen/vrouwen.

**VOORBEELDEN VAN
TYPISCHE ACTIVITEITEN**

Elke activiteit kan deze marker krijgen als aan de bovenstaande aanvaardingscriteria [(a) - (c)] voldaan is.

- Een voorbeeld van een activiteit die de waarde **hoofddoelstelling** zou kunnen krijgen, is vrouwen wijzen op hun rechten of steun bieden aan mannenverenigingen die geweld tegen vrouwen bestrijden. Een dergelijke activiteit zou uitsluitend bestemd kunnen zijn voor vrouwen of voor mannen, of voor allebei.
- Diverse projecten inzake water, gezondheidszorg, bossen en overheidsdiensten, en uitgavenstudies krijgen met zekerheid de waarde **belangrijke doelstelling**, afhankelijk van de mate waarin en de manier waarop ze de problemen aanpakken inzake gelijkheid mannen/vrouwen.
- Projecten binnen dezelfde sector kunnen een andere waarde krijgen, naargelang het belang van gelijkheid mannen/vrouwen als doelstelling. Zo zal een project voor het creëren van een sociaal vangnet dat vrouwen bijstaat als een bijzonder kansarme groep in de samenleving en dat ook de gelijkheid mannen/vrouwen bevordert, de waarde hoofddoelstelling krijgen. Een project voor het creëren van een sociaal vangnet dat zich uitbreidt tot de hele gemeenschap en zowel bestemd is voor vrouwen als voor mannen, zou de waarde belangrijke doelstelling krijgen.

Appendix

**Gelijkheid mannen/vrouwen, inclusief de bijdrage van vrouwen tot ontwikkeling (WID):
bijkomende nota over markering**

1. Deze marker verschilt van de vorige WID-marker doordat hij gericht is op gelijkheid mannen/vrouwen in plaats van op vrouwen als doelgroep.
2. Toch omvat hij ook WID-activiteiten (op voorwaarde dat voldaan is aan de aanvaardingscriteria). De specifieke activiteiten voor vrouwen worden geïntegreerd in een algemene benadering van de gelijkheid mannen/vrouwen. De nieuwe marker is bijgevolg algemener dan de vorige WID-marker. (Net als voordien mag de sectorcode WID worden gebruikt als die van toepassing is). De leden die niet langer de term WID gebruiken in hun interne procedures moeten alle verwijzingen naar die term in de definitie van de marker en in de aanvaardingscriteria negeren.
3. **Een studie ter bevordering van de gelijkheid mannen/vrouwen** mag uitgevoerd worden op het niveau van het land (bijvoorbeeld profielen per geslacht), de gemeenschap of de instelling. Ze mag afzonderlijk uitgevoerd worden of als onderdeel van de standaardprocedures (ontwerpproces). Ze is wellicht doeltreffender als ze integraal deel uitmaakt van de beleids-, programma- en projectplanning.
4. De waarde “hoofddoelstelling” voor de marker gelijkheid mannen/vrouwen is niet “beter” dan de waarde “belangrijke doelstelling”, ook al is de eerste gecodeerd als “2” en de tweede als “1”. Als de doelstelling daadwerkelijk geïntegreerd is in het hulpverleningsbeleid, is gelijkheid mannen/vrouwen vaak een belangrijke doelstelling van de projecten die alle sectoren omvat.
5. Gelijkheid mannen/vrouwen wordt uitdrukkelijk vermeld in de documentatie over de activiteit. Dat betekent dat de documentatie duidelijk de maatregelen moet belichten die worden genomen om deze langetermijndoelstelling te bereiken. Zo zou een project voor lager onderwijs zowel kunnen worden ontworpen voor jongens als voor meisjes, maar aangezien het percentage meisjes dat lager onderwijs volgt, lager ligt dan het percentage jongens, moet het project maatregelen bevatten om het percentage meisjes te verhogen. Om een waarde toegekend te krijgen voor die marker, moet een activiteit als doel hebben de gelijkheid mannen/vrouwen te bevorderen, ook al ligt absolute gelijkheid misschien buiten het bereik van de activiteit. Het concept gelijkheid mannen/vrouwen erkent dat, gezien de verschillende leefomstandigheden en om de vroegere discriminatie te compenseren, een andere aanpak van de problemen van mannen en vrouwen noodzakelijk kan zijn om dezelfde resultaten te bereiken.
6. De waarde “hoofddoelstelling” wordt normaal gezien toegekend aan een project dat niet zou zijn verwezenlijkt zonder de doelstelling gelijkheid mannen/vrouwen. Het onderstaande voorbeeld legt het onderscheid uit tussen hoofddoelstelling en belangrijke doelstelling.

a) Na een studie te hebben uitgevoerd ter bevordering van de gelijkheid mannen/vrouwen, werd opgemerkt dat de meeste landbouwers in een bepaalde regio vrouwen zijn. Een landbouwwulgarisatieproject heeft als doel een groot aantal vrouwen te rekruteren en op te leiden, om hun gelijke toegang te geven tot deze diensten. Dit project zou de waarde **hoofddoelstelling** (dus “2”) toegekend krijgen voor de marker gelijkheid mannen/vrouwen inclusief de bijdrage van vrouwen tot ontwikkeling (WID).

b) Er is een landbouwwulgarisatieproject gepland om de landbouwproductie in een bepaalde regio te verhogen. Bij het ontwerp van de activiteit bleek uit de studie ter bevordering van de gelijkheid mannen/vrouwen dat er specifieke acties moesten worden ondernomen voor vrouwen. Als onderdeel van het project werd een coöperatie opgericht voor de productie van groenten. Dit project zou de waarde **belangrijke doelstelling** (dus “1”) toegekend krijgen voor de marker gelijkheid mannen/vrouwen inclusief de bijdrage van vrouwen tot ontwikkeling (WID).

2. Indicatieve lijst van interventiedomeinen

Indicatieve lijst van interventiedomeinen

De toegang tot onderwijs voor meisjes en vrouwen bevorderen en de kwaliteit ervan verbeteren:

- Interventies op het vlak van basiseducatie, in het bijzonder alfabetiseringsprogramma's voor vrouwen en meisjes, en technische en beroepseducatie;
- Verbetering van de kwaliteit van de programma's.

De toegang van vrouwen tot gezondheidszorg bevorderen:

- Interventies ter ondersteuning van de planning van de gezondheidsdiensten die rekening houden met de behoeften van vrouwen en jonge meisjes inzake basisgezondheidszorg, in het bijzonder reproductieve gezondheid, de gezondheid van het kind en ziektebeheersing; steun aan programma's voor seksuele hygiëne en reproductieve gezondheid;
- steun aan informatie- en sensibiliseringsactiviteiten (voor vrouwen en mannen) inzake geboortepanning, seksuele praktijken en aids-preventie

De werklast van vrouwen verminderen

- Interventies op het vlak van basisinfrastructuur en geschikte technologieën die rekening houden met de specifieke rollen, behoeften en beperkingen van vrouwen

De veiligheid en de economische rechten van vrouwen versterken, in het bijzonder door hun toegang tot en controle over economische hulpbronnen te bevorderen

- Interventies om de toegang van vrouwen tot grond, krediet, opleiding, arbeid en de markt te verbeteren, met name: microfinancieringsprogramma's en inkomstengenererende activiteiten
- Identificatie van de wettelijke, administratieve en culturele hinderpalen waarmee vrouwen geconfronteerd worden bij hun toegang tot economische hulpbronnen en ondersteuning van de inspanningen van de regeringen, NGO's en de civiele maatschappij om die hinderpalen uit de weg te ruimen.

Geweld tegen vrouwen bestrijden (binnen het gezin, in de conflictgebieden en in de mensenhandel)

- Ondersteuning van de inspanningen van de regeringen en NGO's om de oorzaken van geweld tegen vrouwen te begrijpen, werken met de slachtoffers en daders van geweld en de persoonlijke veiligheid van vrouwen verhogen;
- Steun aan internationale enquêtes over geweld tegen vrouwen tijdens gewapende conflicten en na conflicten

De deelname van vrouwen aan de besluitvorming bevorderen

- Steun aan informatiecampagnes om de deelname van vrouwen als kiezers en verkiezingskandidates te bevorderen
- Steun aan de activiteiten van vrouwenrechtenverenigingen om de noden van vrouwen beter bekend te maken
- Steun aan de electorale hervormingen om vrouwen meer te laten deelnemen aan het openbare leven

De deelname van vrouwen aan conflictoplossing en heropbouw bevorderen

- Vrouwen en vrouwenorganisaties meer laten deelnemen aan onderhandelingen door hun meer toegang te geven tot informatie en hun leiderschaps- en onderhandelingscapaciteiten te verbeteren.
- Ondersteuning van participatieprocessen om rekening te houden met de behoeften van vrouwen bij de heropbouwprocessen.

De integratie van de gelijkheid mannen-vrouwen op macro-economisch niveau ondersteunen

- Ondersteuning van de genderspecifieke budgetanalyse (gender responsive budgets)
- Toekenning van bijkomende middelen die voortvloeien uit internationale verbintenissen, zoals schuldkwijtschelding, om de gelijkheid mannen-vrouwen te ondersteunen.

<i>Land</i>	<i>Percentage kinderen onder de 5 jaar met ondergewicht</i>	<i>Kindersterfte onder de 5 jaar (op 1000)</i>	<i>Moedersterfte (op 100 000 geboorten)</i>	<i>Prevalentie van hiv bij vrouwen tussen 15 en 49 jaar</i>
Zuid-Afrika	9,2	79	340	24,8
Algerije	12,8	39	150	...
Bangladesh	61,3	82,6	600	0
Benin	29,2	143,2	880	2,2
Bolivia	7,6	79	550	0
Burkina Faso	34,3	205,8	1400	5,8
Burundi	...	175,8	1900	11,6
Cambodja	47,4	120,4	590	3,5
Congo	34,4	162,5	940	5,1
Ivoorkust	23,8	180,2	1200	9,5
Ecuador	...	34,3	210	0,1
Ethiopië	47,2	178,9	1800	11,9
Laos	40	170	650	0,1
Mali	26,9	217,6	630	2,1
Marokko	9,5	59,6	390	...
Mozambique	27	199,7	980	14,7
Niger	39,6	248	920	1,5
Uganda	25,5	161	1100	7,8
Palestina	15,1	25,7	...	...
Peru	7,8	41,4	240	0,2
Rwanda	27,3	202,9	2300	10,6
Senegal	22,3	128,5	1200	1,6
Tanzania	29,4	148,6	1100	8,1
Vietnam	36,7	34,2	95	0,1
België	...	6,8	8	0,1

Bron: www.developmentgoals.org/Data.htm#CT

De gegevens die afkomstig zijn van de bovengenoemde site zijn die voor het laatste beschikbare jaar (1995, 1999 of 2000).

4. Internetbronnen

□ Genderanalyse per land

http://www.afrol.com/Categories/Women/profiles/country_profiles.htm
<http://nt1.ids.ac.uk/eldis/gcountry.htm>
http://www.genie.ids.ac.uk/country_search.htm
<http://www.igc.org/iwraw/publications/countries/>
<http://www.jica.go.jp/english/global/wid/report/index.html>
http://www.adb.org/Documents/Books/Country_Briefing_Papers

□ Gendermainstreaming

<http://www.ilo.org/public/english/region/asro/mdtmanila/gender/>
<http://www.col.org/GenderResources/>
<http://www.un.org/womenwatch/resources/goodpractices/>
<http://www.siyanda.org>
<http://www.undp.in/report/gstrat/strat-11.html>
<http://www.undp.org/gender/capacity/>
http://www.unifem.undp.org/pap_main.htm
<http://www.who.int/frh-whd/GandH/mainstre.htm>

□ OESO/DAC

<http://www1.oecd.org/dac/Gender/index.htm>
<http://www1.oecd.org/dac/Gender/htm/genstate.htm>
<http://www1.oecd.org/Gender/pdf/GENDGF.PDF>
<http://www1.oecd.org/dac/Gender/htm/tipsheets.htm>

□ WORLD BANK

<http://www.worldbank.org/gender/>

□ VN-organisaties

UNIFEM

<http://www.undp.org/unifem/>

FAO

http://www.fao.org/sd/seaga/index_fr.htm
<http://www.fao.org/dimitra/query/start1.idc>
<http://www.fao.org/sd/nrm/nrm.HTM>
<http://www.fao.org/gender/GENRE.htm>
<http://www.fao.org/sd/ip/default.htm>
<http://www.fao.org/sd/LINKS/GEBIO.HTM>

UNDP

<http://www.undp.org/gender/>
<http://magnet.undp.org/events/gender/india/Badefeb2.htm>
http://www.undp.org/gender/capacity/gm_info_module.html

<http://www.undp.org/gender/practices/guidelines.html#criteria>
<http://www.undp.org/gender/policies/guidance.html#appendix1>

UNHCR

<http://www.unhcr.org>

UNICEF

<http://www.unicef.org/programme/gpp/policy/genmain.html>

IFAD

<http://www.ifad.org/gender/index.htm>
http://www.ifad.org/evaluation/public_html/eksyst/doc/lle/themes/wid.htm

WOMENWATCH

<http://www.un.org/womenwatch/daw/index.html>
<http://www.un.org/french/womenwatch/followup/beijing5/index.html>
<http://www.un.org/womenwatch/confer/>

□ Netwerken en organisaties

<http://www.womenlobby.org>
<http://www.eurosur.org/wide/home.htm>
<http://www.awid.org>

□ Statistieken en indicatoren

<http://genderstats.worldbank.org>
<http://www.eclac.org/mujer/proyectos/perfiles/default.htm>
<http://www.eclac.org/publicaciones/UnidadMujer/6/lc11186/lc11186i.pdf>
<http://www.uis.unesco.org/fr/pub/pub0.htm>
<http://www.developmentgoals.org>
<http://www.unicef.org/french/sowc02summary/tableindex.html>
<http://www.worldbank.org/data/wdi2002/index.htm>

□ Links & bronnen

http://www.idrc.ca/gender/index_f.html
<http://www.ids.ac.uk/ids/index.html>
<http://www.adb.org/Publications/subject.asp?id=113>
<http://www.oxfam.org.uk/policy/gender/links.htm>
<http://www.ids.ac.uk/bridge>
<http://www.eldis.org>
<http://www.genie.ids.ac.uk>